

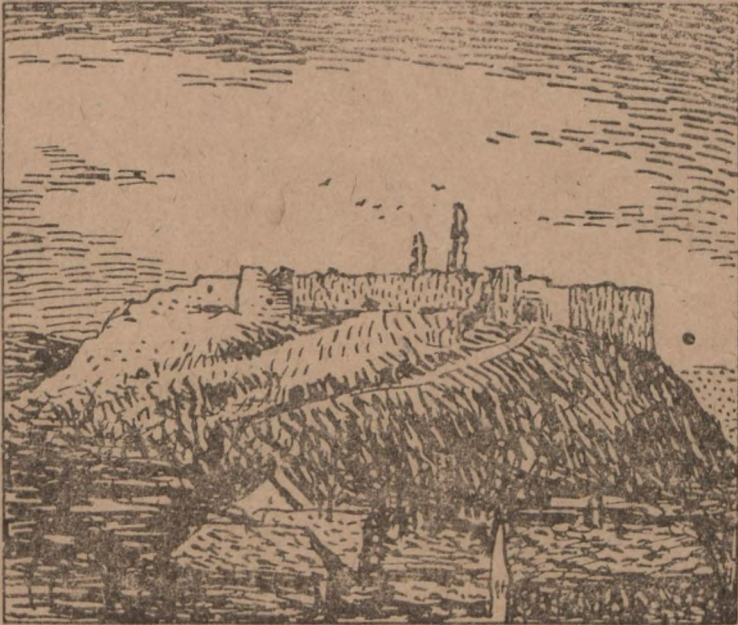
P20

PALÓCFÖLD

Salgótarján, 1956 június

II. évfolyam 1. szám

26-27

A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat és a Nógrád megyei Tanács Népművelési Osztályának kiadványa

*„Óh, kedves virágai a palócföldnek!
A tündérkert se szebb talán...“*

(Mikszáth)

H I Ú S Á G

Felriadt.

Jobboldalt a homiókában éles fájdalmat érzett, ami észrevétlenül terjedt tovább mint a fény a homályban. Visszaeresztette a fejét a párnára, lehunyta a szemét és testét jólesően hullámoztta körül egy zsibbasztó, tompító áram.

Talán újra el is aludt. .

Rekedt kukorékolásra nyitotta ki a szemét. Erőt vett fáradságán és megmozdult. Egy pillanatig lehajtott fejjel ült az ágy szélén, míg a kábultság leszaladt a fejéből, azután felállt és óvatosan kiment a konyhába, elkattintotta a villanyt. Az erős fény bántotta a szemét, úgyhogy sokáig hunyorgott.

Gyorsan megmosdott, majd tüzet rakott. Öt óra is elmúlhatott már, amikor beszólt a szobába:

— Józsi. Kelj fel. .

Bent az ágy megreccsent.

— Józsi.

— No, hangzott kelletlenül.

— Negyed hat. Kelj fel.

— Mennyi?

— Mondtam már hogy negyed hat, ismételte türelmetlenebbül. El akarsz kézni?

Mozgás támadt. Szék recsegett, szekrényajtó nyikorgott.

— Csöndesebben! Felébred Józsi.

A férfi kiment. Vizet töltött a mosdótálba, s prüszkölt, csapdosta magáról a vizet.

— Vigyázhatnál egy kicsit. Az egész konyha tele lesz vízzel.

— Hát csak meg kell mosdani, — nézett fel csepegő arccal az ember. Jókor reggel már kezdéd?

Az asszony máris megbánta, hogy kiszaladt a száján. Az utóbbi hetekben úgyszólván napirenden van a veszekedés, az ura minden legkisebbért felfortyan. Pedig igazán vigyáz magára.

Szótlatlan tett-vett a konyhában.

Az asztalra tette a kávé.

— Reggelizzél.

Az ember leült és kényelmes, még álmos mozdulatokkal kevergette.

— Elkésél.

Csörrenés. Levágta a kanalat.

— Hogy te mindenbe beleszólsz! Már azt is megmondod, hogyan mosakodjak, meg hogy egyek!

Az asszony indulatba jött. Érezte, hogy igazságtalan vele szemben az ura.

— Mert nem akarom, hogy elkéss. Aztán csak fizethetünk.

A bögre megállt a levegőben, aztán úgy vágta le, hogy majd szétment.

— Az istenfáját ennek a világnak! — Nem a te fizetésedből vonják le. Az megmarad ne félj. Csinálj vele, amit akarsz!

És dühösen kezdte magára rángatni a kabátot.

— Józsi.

— No . . . Józsi.

Az ember meg se fordult.

— Idd ki legalább a kávé, — békítette az asszony.

Mellélépett. At akarta fogni, hogy a teste melegével cszlassa el a haragját, mint annyiszor házasságuk első éveiben, ha valami apróságon összekaptak.

De az ember félretolta.

Kilépett és bevágta maga után az ajtót.

Józsi nyugtalanul forgolódott a kiságyában.

Az asszony dermedten állt. Úristen! Mi van ezzel az emberrel egy idő óta? Hát nem tesz mindent a kedvére? Nem kefél már öt előtt, hogy elkészítse a reggelijét? Nem szalad haza mindjárt a munkából, hogy az itthoni munkát is elvégezze? Hiszen ő is dolgozik!

Végigsímította homlokát.

Fáradtnak érezte magát. Le kellett ülnie. A halántékán az ér erősen lüktetett. Nem tudott gondolkodni, csak zuhanást érzett és tompa kábulatot. Kék karja benn, mint két ólomnehezék csüngött alá.

A kislfia sírására eszmélt fel.

II.

Józsinak nem ment a munka, mint mindig, ha otthon összevezesett. Hibát hiba után követett el. Pedig jó munkás volt a legjobb szállító előmunkás. De most képtelen volt a rendelésre, meg a vasakra irányítani a figyelmét.

A mester is észrevette:

— Nincs neked valami bajod, te Józsi?

- Semmi . . . Pali bácsi.
- Mintha nagyon is sápadt lennél. Nem vagy beteg?
- Nem.

És összeszedte minden erejét, hogy a munkára figyeljen.

Néhány hete egyre többször fordult ez elő. Már mások is felfigyeltek rá, pedig vigyázott hogy ne lássák rajta.

Az asszony járt a fejében: Éva.

Meg az a másik:

Irén.

Megborong, ha csak rágondol is.

Fel volt kavarva az élete; a megszokott, régi rend darabjai szanaszét. Elvesztette a biztonságát is; kapkodott, a gyárban se találta a helyét. Otthonról meg egyenesen menekült. Az utcán kószált, vagy egy pohár bor mellett üldögélt valamelyik kocsmában. — Mint egy rettentő forgószél, úgy sodorta valami egyre messzebb a családjától.

Megtörölte verejtékcseppek homlokát.

Dehiszen nem mindig volt ez így.

Hat éve nőszült és szerették egymást. Ő dolgozott, az asszony meg a házi munkát végezte. Szerényen éltek, de megélték. Egyszer aztán az asszony új bútort akart. s az ő fizetése kevés lett. Jött a gyerek is, Józsika, a fia. Sok tanakodás után végül is úgy döntöttek, hogy az asszony átképzős tanfolyamra megy. — Egy év múlva szabadult. Éva okos asszony volt, megszerette a tanulást. Az üzemből is becsülték, jó helyre került. — A munkával együtt, mintha őt magát is kicserélték volna. Eddig többnyire otthon ült, most meg egyre gyakrabban hívta Józsiát moziba, színházba. Kezdték adni magára. A modora, társalgása szabadabbá, biztosabbá vált. Olvasott. Nem egyszer kezében a könyvvel aludt el, mert a napi munka fáradságától csak néhány oldalt bírt olvasni. — Józsiával szemben is más lett. Okosan és bátran mondott véleményt. A férfi néha szinte csodálkozva nézett rá: ki ez az asszony? Mi lett az ő feleségével?

Egyre jobban megzavarta a felesége változása, egyre inkább elvesztette a talajt a lába alól. Nem tudott többé úgy beszélni az asszonnyal, mint azelőtt. Szégyelte is. Mert az asszony majd annyit keresett, mint ő és emellett még a házi munkát is végezte. Igaz, sohase panaszkodott, de lassanként úgy érezte, hogy mindig szemrehányóan néz rá. Ez idegesítette. Be kellett vallania — ha titokban is —, hogy a felesége nagyot nőtt.

Ideges lett; apróságokért kifakadt. Az asszony halgatott, de aztán ő se bírta. — És az első veszekedést gyorsan követte a másik. Később már csak azért se engedett. Szégyelte volna bevallani, hogy nincs igaza.

De az igazi törés három hete történt.

Fizetéskor.

Mind a ketten hazavitték a pénzt — és a felesége többet kapott. Ez fáj neki. Az asszony nem is szólt, mégis úgy érezte,

hogy a becsületében sértették meg. Hogy szóljon ő most már a feleségének?

Sokáig kínosan hallgattak.

— Venni kellene egy inget, kezdte végre a férfi. Szakadt, a gyárban se hordhatom. Az asszony elővette, jobbra-balra forgatta.

— Még megfolyozhatnám, — mondta és vehetnénk Józsiának egy cipőt.

A férfi úgy érezte, hogy az asszony csak azért se akarja azt, amit ő. Hiszen már többet keres! Tanfolyamot végzett, előléptették, ellentmondhat az urának! És érezte, hogy elveszti a nyugalmát. Fojtottan szólt:

— Jó lesz az a cipő két hét múlva is.

— De csak az a rossz kis szandálja van a gyerekeknek.

— Inget veszünk!

— De Józsi . . . mezítláb szaladozzon a gyerek? Lépjén bele az üvegbe, szögbe?

De ő csak az ellenkezést látta és erre elvakult; elöntötte a vér a fejét. Dühös mozdulattal söpört végig az asztalon, hogy csak úgy hullt szét csörömpölve az evőeszköz. Egy könyv kifordulva, huppanva esett a sarokba.

— Erre van pénzed! Mindenféle limlomra.

Az asszony nem bírt szóhoz jutni, csak érezte, hogy remeg a keze és egyre forróbb lesz a feje.

— Inget veszünk, — zárta le a vitát ellentmondást nem tűrő hangon az ember.

Az asszony is megkötötte magát:

— Cipőt.

— Inget, az istenit!

— Ne kiabálj! Nemcsak te keresel!

Az ember néhány pillanatig lihegve, dermedten nézte, a keze már emelkedett, hogy megüti . . . akkor egy káromkodással megfordult és bevágta az ajtót.

Ment egyenesen a Gödörbe.

Egy litert rendelt.

Zene szólt az asztaloknál párok nevetgéltek. Ő meg egyedül. Ökölbe szorította a kezét. Azért se! Nem engedni, hogy az asszony a fejére nőjön!

Már kigyúltak a lámpák és még mindig ott üldögélt az üresedő üveg mellett.

Távolabb két asztallal két nő, meg egy férfi. Már jó ideje őt figyelik. Különösen az egyik, egy telt, erős nő. Mellei kifeszítik a ruhát, koromfekete haja nagy csigákban hull a vállára.

— Ismeri? — kérdezte a férfit, Józsiira mutatva.

— Hogyne. Együtt katonáskodtunk.

— Csinos, mosolyodott el a fekete.

Valóban. Józsi szemrevaló férfi volt. Kissé nyulánk. Hosszúkás arcát vékony bajuszka bontotta két félre. A szeme világos, Szürkés-kék.

— Bemutathatná.

— Szívesen.

A férfi átült Józsiához.

Néhány perc múlva vele együtt jöttek vissza. Bemutatta a többieknek:

— Kozma Józsi. Régi cimborám.

Józsi meghajolt, majd kissé feszélyezet-

ten leült. Nem tudta, mit kezdjen a hirtelen jött társasággal.

A beton lapon párok forogtak.

— Nem táncol? — kérdezte a fekete.

Józsi elvörösödött. — Figyelmetlenség volt tőlem, gondolta, és felállt.

Tangót játszottak.

A lány hozzásimult.

— Szépen táncol, — kezdte a társalgást.

Józsi lassan ébredt a kábulatból. — Mintha most nézne szét először. Mintha most hallaná először a zenét is. — Tiszta szemmel erősödő életérzéssel fogadta el a jelen: a fénytt a táncot, a lányt.

— Maga jobban, — kapott a szavába.

Aztán egy ügyes figura után hozzátette:

— Akár a tanítványa lehetnék.

— Ilyen ügyes tanítványt szívesen elfogadnék, mosolyodott el a lány. Nem sok nyulva lóg a levegőben. Életért kapkod, bajom lenne magával.

— Csakhogy ügyetlennek tetetném magam.

— Miért? — nézett fel a lány.

— Hogy minél tovább tanítson.

Már tetszett neki a játék. Hízelt is: Azért mégis csak férfi ő, tud bánni a nőkkel. Elégtételt érzett; mint akitől tetszést kértek.

Erősebben fogta meg a kezét.

— Nem láttam még magát, — nézett a szemébe. Hol bujkált?

A lány felnevetett.

— Maga elől bujkáltam. És tréfásan megbiccentette a fejét. — Nem akartam találkozni magával.

— Mégis találkozott.

— Igen.

— Örül neki?

A lány megvonta a vállát.

— Miért?

Ez rosszul érintette. Kicsit kiábrándítóan. Már megkábította a gyors siker. — Kelletlenül válaszolt:

— Igaz is. Minek örüljön.

Hallgattak és csak a lépésekre ügyeltek.

— Dolgozik? — kérdezte Józsi, csak-hogy kérdezzen valamit.

— Igen.

— Hol?

— A gyárban.

Ez is, gondolta. Hát ugyanaz, mint a feleségem? — Hosszasan nézett az arcába; de mintha nem is látná.

— Szokott olvasni? — fordult feléje váratlanul.

A lány elbámult a hirtelen kérdésen és csak a vállát vonogatta.

A férfi erősen összehúzta a homlokát.

— Min gondolkozik?

Józsi néhány pillanatilag mereven nézett, aztán egy hirtelen ötlettel kibökte:

— Hogy még a nevét se tudom.

— Hiszen megmondtam, kacagott a lány.

— Nem hallottam a zenétől, vörösödött el Józsi.

— Magának valami bánata van fenyegette tréfásan a lány. Olyan árván üldögte. — Ne is tagadja! — Szerelmi csalódás?

És várakozóan nézett rá.

— Az, hagyta rá Józsi.

— És kibe? — kíváncsiskodott a lány.

— Valakibe.

— Ez nem sok.

— Valakibe... emelte rá a tekintetét a férfi, — akinek még a nevét se tudom. A lány meg se lepődött, csak az ajka nyílt szét és mosolyogva kérdezte:

— Igazán?

Józsi meghökkent. Nono. Jó lesz vigyázni. Nem is olyan tanulatlan, tapasztalatlan. — Aztán megtetszett neki a lány merészsége. A bor is hajította. — Ját-szunk! — döntötte el magában.

— Mit szólna hozzá, ha valaki... szerelmes lenne magába.

— Attól függ, hogy ki?

— Hát... valami csinos ember.

— Csinos?

— Igen. Például olyan, mint... én. És merészen nézett rá.

A lány állta.

— Mint maga?

— Igen.

— Hát... és elpirult, mintha még so-hase hallott volna ilyet. A szemét lesütötte, a melle erősen hullámzott.

Józsiiban nyargalni kezdett a vér.

Végignézett a lányon: a nagy tömött fekete hajon, az apró pihékkel borított nyakon, a melleken...

— A nevét még nem mondta meg hallott hozzá.

— Igaz is, — riadt fel a lány és szinte szemérmesen súgta: Irén vagyok.

— Irén, — mondta inkább kérdezve a férfi. — Irén.

Aznap este későn ment haza.

Józsi már régen aludt. Az asszony is lefeküdt, csak nem tudott elaludni. Bán-totta a délutáni eset. — Igazam volt, de

mégse kellett volna. Józsi érzékeny. Aztán most az is bántja, hogy többet kaptam. Sérül a hiúságát.

Rendszerint ő kezdte a békülést. Este. Hozzásimult a férjéhez és sokáig feküdték csendesen, szótlanul. Aztán megindult a tisztító bejelölés. Halkan, suttogva, hogy a kisfiú fel ne ébredjen.

Várta, most is várta haza az urát. Hallotta, hogy leveszi a kabátját, cipőjét, aztán bebújik az ágyba. Várt egy kicsit, majd otlahúzódt mellé. Átkarolta. De az ember nem adta vissza az ölelést. Elfordult.

Az asszony karja leesett.

Sokáig mozdulatlanul feküdt.

Csukott pillái alól lassan szivárgott a könny.

III.

A nap kitett magáért.

Szeptember utolsó napjait mutatta a naptár, de mintha csak nyár lenne. A gyerekek a kopaszodó meggyfákat másszák a hegyen, az idősebtek meg izzadt tarkóukat törülgetik és a hűvösben keresnek menedéket.

Szélcsend van.

A meleg megszorul a hosszú szűk udvarokban. — A kutya nyelvét lóbálgatva, két melső lábára fektetett fejjel alszik. A fülét se emelgeti, pedig nánány szemtelen légy örökösen ott duruzsol az orra körül. Csak a szemét nyitja ki néha bánatosan: még most se hagyják nyugton. — Néhány túlbuzgó tyúk kaparászik a szemétnen; talán csak megszokásból.

Az udvaron Margit néni baktat kereszttül. Pufók széles arcát kendő szegélyezi. Lábán most is magasszárú cipő. Balkezeben szakajtót szorongat.

— Etetni volt? — szólította meg Nagyné.

— Megettem már a csirkét, mert Bözsinc nem jutna eszébe, zsörtölődött az öregasszony.

Nagyné pár pillanatig hallgatott, majd óvatosan körülnézett.

— Reggel megint összeveszték, — súgta.

— Ne tessék már mondani, csodálkozott az öregasszony.

Nagyné bizalmasan közelhajolt:

— Itt valami nő van a dologban! Józsi csinos ember aztán nem sok kell ahhoz.

— És sokatmondóan intett a fejével.

— Volna szíve! Ezt a helyes kis asszcsnyká: . . . ? — csapta össze a kezét Margit néni.

— Azt mondják, innen a környékről.

— Ne tessék mondani.

— Nemrég jött ide, valahonnan Pestről.

— Hogy nem tudott otthon ülni a fenekén méltatlankodott az öregasszony. — Ki hallott már ilyet? Hát nem talált magához valót Pesten?

— Sírt szegény. Láttam reggel, amikor elment.

— Hogy ez a Józsi hová tette a szemét? Összeáll holmi jött-menttel — ingatta a fejét az öregasszony.

— Így van ez, bólogatott Nagyné. Az asszony sose tudja. Az ember gondol egyet, aztán továbbáll.

— De hogy ez a Józsi! . . . Sose hittem volna . . . Mert hogy veszekednek az még nem tesz semmit. Jani, meg a menyem is hánszor hajbakapnak. Jól kiabálják magukat, aztán kibékülnek. Nem kell azért még szétszaladni.

— En is hánszor kiállok az urammal . . .

— Meg aztán kell is az a kis veszekedés vágott bele Margit néni. Szegény bolcsu uram egy hénel tovább sose bírta veszekedés nélkül. Rosszul érezte magát, na nem kiabálhatott.

— Régen volt az, legyintett Nagyné ma már más világ járja.

— Elég baj az. Valamikor, ha az asszony, meg az ember nem értetiek szót, hát csak jól összeverték egymást. Aztán minden rendbejött.

Sóhajtott és úgy folytatta:

— De ezek a mai fiatalok! A jó isten se érti ezeket. Ezek mindjárt szaladnak a bíróságra. Válnak.

— És a fejét csóválva mondogatta:

— A jó Isten se érti ezeket. Még az se.

Az utcáról Józsi fordult be az udvarba. A két asszony elhalgatott.

— Te jó isten! Már két óra és még nincs kész az ebéd! — ijedezett Nagyné.

Az öregasszony is szedelőzködött.

— Megyek már, mert Jani is most jön a gyárból.

Józsi köszönt nekik és gyors léptekkel, anélkül, hogy lassított volna, ment be a házba.

Elhidegült az udvarbeliektől is. Régebben meg-megállt, ha néhányan kiültek a ház elé és elbeszélgettek velük. Néha vitatkoztak is erről-arról. — De mostanában mindig azt érezte, hogy róla folyik a szó; azt hitte hogy miatta hallgatnak el és kezdenek másról beszélgetni. — Hát inkább meg se állt.

Biztosan megint pletykálnak, — gondolta. Törődnének inkább a maguk dolgával.

A felesége nem volt otthon.

Az asszony délután dolgozott. Az ebédet előre megfőzte, a kis zománcos sparihétha meg berakta a száraz gallyat, hogy csak meg kellett gyújtani.

De Józsi most nem nyúlt hozzá. Hidegen vette le az ételt. A levesből mindössze néhány kanállal evett. Ki se szedte a tányérra, csak úgy a fazékból.

Nagy kerek zsírdarabok úsztak a tetején. Az egyik ráragadt a kanálra, s hiába dörzsölte az edény falához, nem jött le. Bevette a szájába, de olyan undort kapott tőle, hogy ki kellett köpnie.

Az órára nézett: fél három.

Szedett a húsból és a paradicsommártásból.

Ez jó volt. Az enyhén savanykás-édes szósz ízllett neki. Fel akarta vágni a húst,

de a szálkás, inas marhahús ellenállt. Csak hosszában tudta szétbontani. Türelmetlen lett s végül is vágatlanul kapta be a csaknem tíz cenis szalakat.

Felállt.

Végignézett magán, aztán felvette a jobbik ruháját.

A tükör előtt végigsimította az állát. — Megboroválkozhattam volna, mormogta. De most már nincs idő. — Kelletlenül nézte a kiütközött szőrt, amely hersegett az ujjá alatt és kékesszürkévé tette az arcszínét.

Háromnegyed három lehetett, amikor elindult.

Az első ház előtt néhány ember üldögett. Kifogyhattak a szóból, mert csendben nézegették a piactéren játszadozó gyerekeket, akik nem törődve a meleggel, rúgták a labdát.

Nagyné kiállt az ajtóba és a szemét ernyőzve kémlelt.

— Az a büdös kölyök még most se jött haza.

Aztán hogy az ura nem válaszolt, rászólt:

— János.

— No.

— Nem láttad Janit?

Az ember megvonta a vállát.

— Jani teee!

A férfi felkapta a fejét:

— Ne ordíts már. Megsüketül melletted az ember.

— Hol a fenébe lehet az a gyerek? — dohogott az asszony.

Aztán egy újabb kísérletet tett:

— Jani teee!

— Hagyd már abba! Majd hazajön, ha megéhezik.

Józi igyekezett közömbösen, észrevétel nélkül elmenni mellettük.

— Jónapot, — köszönt csendesen, meg se állva.

— Hová szomszéd? — kérdezte Nagy János.

Hátrafordult és kényszeredetten válaszolt:

— Kimegyek egy kicsit. Sétálgatok az ebéd után.

— Nem látta-e Janit? — kapott bele az asszony.

Bosszús lett. Hát már senkitől se maradhat nyugton az ember? Vagy csak azért is csinálják, mert tudják hogy nincs minden rendben náluk? — Szeretett volna erősen odamondani nekik. Dehát mégse lehetett.

— Nem. Nem láttam, — dünnyögte kelletlenül és igyekezett minél előbb kijutni az udvarból.

Kiállt az útra. Hunyorgott, szembenézett a nappal. Zsebredugta a kezét és mint akinek semmi dolga kényelmesen, lassan jobbra-balra nézgelődve megindult fölfelé, a patak irányába. És csak akkor amikor kikerült a látókörükből, egy élesebb kanyar után, akkor húzta ki a kezét a zsebéből és ment szinte futva tovább.

Még csak ez kellett, — bosszankodott. Ma minden ellenem van. Az az ebéd is.

— És fanyalogva húzta össze a száját a hideg zsír ízére. A végén még el is késik, aztán csak magyarázkodhat. Az ördögnek ülnek ki ezek már kora délután.

Az út lassan emelkedett.

A város, mint egy óriási polip, hosszú karjaival benyúlt a szűk erdővel szegélyezett völgyekbe. A völgyet kis patakocska vágja ketté, amely kövek között bukdácsolva siet a gyár felé. Két oldalán házsor. A házak helyenként szinte egymásra épültek. Úgy összeszorultak, összetorlódtak, mint az orkán elől menekülő fehérek. — Másol meg, ahol a patakocska futása csenedesedett és kényelmes totyogássá vált, a házak eltávolodtak egymástól az utca is térré szélesült.

Az út emelkedésével a völgy is szűkült. Balról meredek hegy emelkedik. Akácok, meg vadrózsabokrok tarkítják.

A természet szinte a májust éli. A másodsor virágzott akác illata még ott leng a cserjék között. Lány, halkan futó szelők remegtetik meg néha a leveleket, — óvatosan, puhán, mintha azt akarnák, hogy még tovább tartson a boldogság. A nász. — És a levelek, ágak, virágok nem tudják, hogy egyszerre majd elsötétül az ég, haragos, barna felhők nyargalnak szilaján és a hideg szél végigsüvít a hegyoldalon. És érintésétől megszesztetnek a levelek, a füvek ijedten lapulnak a földre és az ágak csupaszán, fázósan meredeznek.

A kövezett út végetért. Túljutott a város határára.

De a város már régen kinőtte a ruháit. A felszabadulás óta a gyár úgy húzta magához a környék lakosságát, mint egy óriási mágnes a vasszegeket. Új lakótelepek épültek; egyik-másik a kivüleső domboldalakra. Kicsi lett a régi ruha.

A Hideg-kútnál megállt.

Öreg, nagykoronájú vadkörtefa alatt gémeskút. Ki tudja, mikor fúrták. Talán még akkor amikor a város gyermekkorát élte és a vándorlegények itt pihentek meg. Hideg tiszta vízéért messziről is idejárnak az asszonyok.

Ivott néhány kortyot, mert a gyors, erőltetett menéstől kimerült.

A homokos út S-alakban futott a Bükk előhegyei felé. A megszűkült völgyben a kétoldali hegyek csaknem összeértek. Az utat is be kellett vágni a hegy oldalába.

Balról egy meredek húsz-huszonöt méter magas homokkőfal emelkedett. A sáma lapot félig kiálló veknyi-alakú kötömbök szakították meg. Ezekbe kapaszkodva másznak fel a vállalkozó szellemű suhancok egészen a tetőre. Az utolsó lépéseket már egy kis vadkörtefa is segíti, amely kétségbeesetten kapaszkodik a hegy tetébe. Gyökereinek egy része benn, elszárvulva lóg a levegőben. Életért kapkod, mint a partra vetett hal.

Ahogy elmaradt a meredek sziklafal, szétnyílt a völgy. Az óriási kéznek két uja volt: A jobboldalt Boroszlónak hívják. Festőien szép, erdővel szegélyezett

völgy. A baloldali Farkaslyuk bányatelepre visz. Erre megy tovább az országút is.

Józi megállt.

Mélyet szivott a virágillattól nehéz levegőből. A szive erősen dobogott, az arca kipirult.

Jobbra átvágott az országúton fel a bokros hegyoldalnak. — Két lépésnyi széles gyalogút kigyózott előtte.

Itt kell lennie.

Újra megállt, mert a torka elszorult, a szája kiszáradt. A lába is reszketeit már a kapaszkodástól.

Megindult az ösvényen.

Enyhe borzongás futott végig a testen. Biztosan várja.

Az egyik kanyarodó után világoskék szövet ütött át a bokrok zöldjén.

Megremegett.

Itt van.

IV.

Irén már régen észrevette. Hallotta, ahogy kapaszkodik fel a hegy oldalára. De nem fordult meg. Sőt, mintha nagyon is foglalkoztatta volna valami. Elmerülten nézegette a sárga és barna színekkel tarkált bokrokat.

Józi kiszáradt torokkal ért melléje. Nem tudott szólni, csak átvette a lépéseinek ütemét.

Irén mintha most eszmélt volna:

— De megijesztett!

— Talán nem várt? — lélekzett mélyet a férfi.

— De.

És kisvártatva tette hozzá:

— Vártam.

Azzal meggyorsította a lépteit, mintha megriadt volna saját szavainak a merészségétől.

Józit láng csapta meg. Szorosan a lány mellé lépett és átfogta a vállát.

Irén megfordult. Szeméből csodálkozás, meglepetés áradt, hogy a férfi karja leesett.

Szótlánul mentek tovább. Lépteiket felfogta a puha fű, meg a lassan haldokló avar.

— Elkésett, — kezdte kissé zavartan Irén.

— Nem jöhettem előbb a munkából. Aztán Nagyéktől is alig tudtam megszabadulni.

Elakadt. Sehogyse ment a beszélgetés. Csöndben mentek néhány lépést. Irén szórakozótan tépdeste az útra hajló ágak leveleit. Egyet a szájába is vett.

— Nem félt? — törte meg a csendet Józi.

A lány elmosolyodott, az ajkát kissé lebiggyesztette.

— Nem.

Aztán könnyedén tette hozzá:

— Anyi itt a járókelő, akár a piactéren.

A keskeny ösvény valóban nem volt néptelen. A környékbeli falvak munkásai

parasztasszonyai gyakran jöttek erről a városba.

Józi megértette a célzást. — Kutatva nézett körül. Nem messze mély vízmosás sötétletű sűrűn benőve bokrokkal. A vasárnapi kirándulók kedvenc tanyája. Néhány tűzhely most is ott feketélt. Az egyik fölött a faból készült kondértartó is ottmaradt.

Zavartan kérdezte:

— Nem megyünk be?

Aztán magyarázkodva tette hozzá:

— Nyugodtabban beszélgethetnénk.

Irén nem válaszolt.

A férfi előrement, hogy széthajtsa a sűrű, szúrós ágakat. Keskeny út vitt a vízmosásnak. Helyenként melyen le kellett hajolni, mert a galagonya- és vadrózsabokrok éles tövseikkal védekeztek.

Józi egymásba fonta a hosszú, tüskés ágakat, s így egy félméternyi, széles út keletkezett. Amint azonban Irén a bokrok közé ért, az egyik ág kicsapódott s a tüskék belevágódtak a szoknyájába. Hiába forgolódott nem tudta kiszabadítani.

— Segítsen!

Józi odasietett de csak állt előtte.

A lány kérdően nézett rá.

— Most a kezembe került. — mosolygott zavart izgalommal a férfi.

És szorosan mellé lépett.

A lány nagy, telt melletti nekifeszültek és ettől hőség futotta el. Magához rántotta.

— Meglátnak . . .

De Józi nem bírta magával.

— Ne . . .

Ekkor éles hersegés hallatszott, mint amikor vásznat vágnak ketté. A szoknya kiszabadult a tüskés karmok közül, de jó öt centis szakadás maradt a helyén.

Megzavarodottan, szegyenkezve engedte el a lányt. Úgy érezte magát, mint akit hideg vízzel öntöttek le. Szótlánul vörösén égő arccal ment be a tisztásra.

Irén követte.

A néhány méternyi széles tisztás horodálékkal volt tele, amelyet a gyorsan növekvő füvek zöld szőnyeggel borítottak be.

A lány leült és bosszúra húzott arccal nézegette a szakadást.

— Ezt megcsinálta.

A férfi újra elvörösödött és zavarában a hosszú fűszájakat tépdeste.

— Bocsásson meg . . . nem . . . — dadogta.

Sokáig hallgattak.

A nap perzselő melegét megszűrték a lombok, s kellemes, illatos levegő töltötte meg a tisztást. A behajló fákról néha-néha csendesen leperdült egy levél. Halkan, forogva ért földet és ráborult a fűre.

A csönd, az illat, a kellemes meleg megtöltötte érzékeit. Könyökre dülve feküdtek a fűben és hallgatták az apró neszeket a gyár távolról idehallatszó dohogását.

— Haragszik? — szólalt meg csendesen Józi, nem emelve fel a fejét.

S hogy nem kapott választ, fölnevetett.

A lány apró köröket, betüket rajzolt a füre.

A férfi mellé fordult.

— Haragszik? — kérdezte újra bűnbánóan.

Iren megrázta a fejét, majd elnevette magát.

— Hát lehet magára haragudni?

Józsí odakapott a kezéhez és sokáig tartotta.

Hogy megfogta ez a lány. Mit csinált belőle néhány hét alatt? Mi lett volna vele, ha nem jön? Ha azon az estén nem találkozna? — Úgy menekült ebbe az ismeretségbe, úgy kapaszkodott bele, mint egy fuldokló. — Mintha csak álmodná az egészét. De nem akar felébredni ebből az álomból, nem akarja a valóságot látni, mert fél, mert valahol — maga elől is rejtgetve — sejti, érzi, hogy nem helyes, amit tesz, s hogy oda kellene borulni az asszonya elé és mindent elmondani neki, mindent megérteni és újra élni, szépen, együtt mert ez így szörnyű mert ezt így nem lehet elviselni. — És mégse megy és mégse teszi, mert ha itt van ezzel a lánnyal, akkor ő nem tud gondolkozni és akarni, csak sodródik kábultan és érzi, hogy huzza magához az erős, friss testével nagy fekete hajával hogy szinte átvívódik a poruszain és benne él és ő csak követi engedelmesen minden akaratát. — Dehát a kislfia? — Elveszítse? Hagyja el az ő büszkeségét, aki úgy hasonlít már most is rá és aki mostanában mindig kekre nyitja a szemét a csodálkozástól, hogy apu nem játszik vele mint azelőtt. — Hiszen érzi ő, hogy le kellene rázni magáról a hiúságot sértődöttséget mert Éva nagyszerű asszony és megértené őt. És mégis amikor arra gondol, hogy odaáll a felesége elé és mindent elmond, akkor szégyen és félelem fogja el. Alázkodjon meg? Hogy mások nevések? Nem. — Azán itt van ez a lány is. Hogy magához kötötte. Pedig azt se tudja, hogy ki és hogy honnan jött, hogyan élt kit szeretett mert biztosan szeretett már, az ilvenek tudnak szeretni. Iren sohase beszélt erről és ő féltékeny volt az ismeretlen kedvesekre. Hiába kérdezte szűkszávúan, egy-két mondattal felelt: — Az avám kereskedő volt. Meghalt. A börtönt állami tulajdonba vették. — Dehát miért jött ide? — Nem volt ott senkim; az ismerősöket meg látni se akartam. A bátyáim mind vidéken élnek, nekem is munkát kellett keresni. . . . — Milyen furcsa ez a lány. A felesége okos, de kissé hüvös. Ez meg forró. S hogy tud szeretni! Csak néha érthetetlenül tartózkodó. Ezzel örjíti meg.

Mereven nézett maga elé. Iren már jóideje figyeli. De nem szól. Tudja, hogy gondolkozik és azt is sejti, hogy róla meg a másik asszonyról a feleségéről. Érzi, hogy erősebb, mint az a másik.

Óvatosan meglöki a karjával. Aztán újra.

— Maga is jól szórakoztat engem, mondhatom.

Józsí mintha álomból ébredne.

— Maga álomszuszek — nevet a lány. — Hol járt az éjszaka?

— Elgondolkoztam, — restelkedett a férfi.

— Legalább szépre gondolt? — incselkedett a lány.

— A legszebbre.

— Árulja el.

— Nem lehet.

— Nekem se?

— Éppen magának nem.

— Miért?

— Mert magára gondoltam, nevetett Józsí; de komoly volt a nevetése.

— És mit gondolt rólam?

— Sokmindent.

— Mégis.

— Hogy szeretem.

És kigyúlt a tekintete. — A lány élesen figyelte.

— Hát még?

— Mi kell még? Szeretem.

— És a felesége?

Ilyen világosan és egyszerűen még sohasem állította választól elé a férfit. Eddig mindketten kerültek az asszony nevének az említését. Józsí szégyelte, a lány meg nem találta megfelelőnek az időt. Most azonban igen. Most döntenie kell. Tetszett neki a férfi és magának akarta.

Józsí elkábította a lány közelsége. Átkarolta és lázasan suttozta: — Csak téged akarlak. Érted? Téged.

Nyugat felől nagy, szürke felhők hömpölyögtek egymást tolvá, lökdösve, mint egy menekülő csorda.

Ijedt madarak keringtek megzavarodva, veszélyt érezve. A levegő súlyos lett. Időnként egy-egy szélroham futott végig, s földre kényszerítette a gyöngébb cserjéket. A fák fázósan dideregtek.

Iren összefogta magát a könnyű szvettert.

— Együtt megyünk a piactérig, — mondta.

Szép volt a lány.

Nagy, fekete haját a szél borzolta és az arcába verdeste. A könnyű göndör fűrtök rátapadtak a nyakára, arcára, amely kipirult a gyors menéstől. Erős, telt alakja szoborszerűen tökéletes volt. A könnyű szövet szinte láthatatlanul folyta körül, kiemelve a test szép vonalait.

Józsí megszorította a kezét.

Elkéselt járókelők siettek mellettük. Egy parasztagyóny fejére borított felsőszoknyával szaladt egy disznó után. Néhány kisgyerek libákat hajtott. — Kocsi-zörgés hallatszott. Nagy János csapdosta a lovait, hogy még az eső előtt hazaérjen. — Még csak az kell, hogy észrevegven, morogta Józsí. Így is nehéz lesz. — Kissé előreengedte Irént, hogy fedezve legyen.

De az ember meglátta.

— Nem ül fel, szomszéd? — és húzta vissza a gyeplőt. Akkor nézte meg jobban a lányt.

— Vagy úgy! — mondta és nekiengedte a lovakat. Jókórát húzotta a jobboldali szürkére. A villámlástól amúgyis megijedt, ló ágaskodva szökellente vágta. A kocsit csakhamar eltűnt a szürkületben.

Józsi az első pillanatban meg se tudott szólalni. Csak aztán tört ki dühösen: Azt a kutya jóistenit a világnak! — Hát most már mit csináljon? Mire hazaér, mindenki tudja. Így álljon oda a feleség elé? — Ideges lett. Gyorsította a lépéseit. Valami összeszorította a gyomrát; mintha marokra fogták volna. A mellén is nyomást érzett. Talán a nehéz párás levegőtől.

Irén szinte futva ment mellette. Nem értette a férfi homlokára gyűrődött ráncokat. — Mire jó ez? — gondolta. Hiszen megígérte, hogy otthagyja az asszonyt. Elválnak. — De nem szólt. Érezte, hogy most nem az ő hatása alatt áll a férfi, s csak ártana vele.

Ő már meg is érkezett. Szó nélkül szorította meg a férfi kezét — erősen, biztatón mintha a maga erejét adná át neki.

Józsi meg rohan tovább egyedül.

Már nagy puha cseppekben hull az eső. A szél őrvongve tombol. Felkapja a szalmát, papirost és röpti magasan. Szembefordul az emberekkel és szemükbe vágja a port homokot. Valakinek a fejéről lekapta a kalapot és most diadalmasan rohan tovább vele.

Egy kapualjban meg kellett állnia, hogy kidörzsölje a szemét.

Az eső egyre sűrűbben hull; már nagy töcsákba gyűlt az utcán, meg a házak mellett. Aztán megindul a sok kis ér és piszkos, barna folyóvá növe sodorja magával az utca szennyét.

Józsi felhajtja a kabát gallérját és úgy megy tovább. A háta már átázott. Be se áll az ereszek alá, ahol mégis védve lenne; nem törődik az arcába vágó cseppekkel. Szorongó szívvel, felyűlt fantáziával látja előre a bekövetkező eseményeket: az asszony síró arcát, a kislia ijedt szemét. És nem tud szólni hozzájuk. Dönteni kellene, de képtelen rá. Ijedtség, félelem szállja meg. Olyan, mint egy vihartól megriadt, gyámoltalan kislgyerek, aki az anyja símogató kezétől nyugszik csak meg. — Mit tegyen? Te jó isten. — Forró homlokára szoritja a tenyerét. Megint az ez ideges szorongás. Ebben él már hetek óta. Nyomja mázsás súllyal ül a lelkén, pedig úgy szerepelne szabadon lélekezni az emberek szemébe nézni tiszta tudattal, tiszta gondolatokkal. — Nem tud tovább menni; az eső is zuhog, még jó is, hogy esik, legalább meg kell állnia, úgy se tudna most hazamenni és legalább az eső miatt áll azért húzódik az egyik ház tornáca alá és marad magára a gondolataival, a fantáziája alkotott képekkel. — Mit csinálhat most a felesége? Megpróbálta maga elé képzelni. Behúnyta a szemét is, de homályos maradt a kép. Milyen régen látta; milyen

régen beszélt vele. Hiszen alig volt ott, hon, s legfeljebb ha egy-két szót vágott oda, mint reggel is. — A feje majd szét-pattan. A szél befújta az esőt. Odatartotta a fejét és szétdőrszölte azt a néhány cseppet, ami a homlokára hullt. — Hogy rohannak az események. Reggel csak a hiúsága sajgott, most meg már váni akar. Mert mit tehet mást? Hajtsa meg a fejét? Meg az asszony is . . . Meg tudna neki bocsátani? Eva egyszer-kétszer megpróbált ugyan közeledni a fizeléskori összeveszés után. Az egyik vasárnap is amikor a tükör előtt vágta a bajuszát, az asszony mögéje állt és békülékenyen kérdezte, kinek a kedvéért szépítkezel? De ő akkor megijedt, mert azt hitte, hogy tud az Irénnel való ismeretségéről és becsukta magát előtte. — Ha akkor . . . Dehát nem tudta. Akkor még könnyen ment volna. Éva is akarta. De ő már ismerte Irént. És ki ez: az Irén? Tudna veke élni? Nem néhány hónapot, hanem éveket. És lenne kislia? — Nyugtalanság fogta el. Mit csinálhat a gyerek? Alszik már? — Elindult, végig az utcán amely most néptelen volt. A házak ablakán aranyosóva verődött ki az esőbe megvilágítva a sűrűn ömlő cseppeket. Az egyik ablaknál megállt. Benézett. A szíve elszorult. Tovább. Még néhány ház. Itt az udvar. Befordult és megállt a házuk előtt.

V.

Nagy János alig hogy betoppant, máris rátért az újságra:

— Kit láttam?! — fu'dokolta a nagy szaladástól.

Az asszony a tűzhely mellett állt és főzött. Kérdőn nézett az urára.

— Józsit!

— Kozma Józsit?

— Igen.

— Hol?

— A disznóvásártérnél.

— Kivel volt? — Beszélj már! — türelmetlenkedett az asszony.

Az ember kifújta magát.

— Azzal a nőszeméllyel.

— Azzal a k . . . val?! Hogy az isten verje meg. Hát más emberé veti a szemét?! Mondtam én, hogy nem lesz jó vége. Reggel is összevesztek. Józsi úgy rohant el hazulról, mint egy örült. Az asszony meg sírt. Nem mutatta, mert nem mutatná a világ minden kincséért se, de láttam hogy sírt. — Tudja már? — fordult az urához.

— Én nem mondtam neki.

Az asszony tanakodott.

— Szólni kéne. — Majd én bemegeyek hozzá. Te meg beszélj azzal a Józsival. — Hogy az is hol hagyta az esztét amikor összeállt egy ilyenel. Mondd meg neki, de amúgy alaposan.

Kapkodta magára a kendőt és szaladt kifelé. — Az ajtóból még visszafordult:

— Vigyázz az ételle! Mindiárt jövök.

— Ahogy te hazajössz éjfélt előtt. —

dörmögte az ember, jól ismerve a felesége beszélőképességét.

De Nagyné már nem hallotta. Fejére húzott kendővel szaladt át a sötét udvaron. Kozmák ajtaja előtt megállt, lecsapdosta magáról a vizet. Aztán kopogott.

— Tessék!

Nagyné belépett. Kissé összehúzta a szemét az erős fénytől.

— Tessék beljebb jönni Annus néni.

— Micsoda itéletidő van odakint! Valóságos istenítélet! Csak úgy ömlik szedte le magáról a kendőt.

Az asszony bölintott és kinézett az ablakon.

— Itt az ősz, — folytatta Nagyné. Pedig még délután is milyen szép idő volt.

— Igen.

Csönd.

Nagyné sehogyse tudta elindítani a beszélgetést.

Éva sejtette, hogy az asszony nem hiába jött. Nem az időjárásról akar vele beszélgetni. De nem kutatta. Majd megmondja, ha akarja. Csak a szíve kezdett el hevesebben dobogni.

Bement a szobába és megigazította a gyerekek ágyacskáját.

— Alszik? — kérdezte Nagyné.

— Igen.

— Szegényke.

Éva felkarta a fejét gyanakodva.

— Csak úgy mondtam, — mosolygott zavartan Nagyné. Nem tudta hogy kezdjen hozzá. Éva nem volt pletykás, szerette, ha egyenesen beszélnek vele.

Most is ránézett Nagynéra.

— Annus néni, maga akar mondani valamit.

— Eltaláltad.

— A férjemről?

— Arról. — bölintott.

— Hát mondja.

Nagyné meglepődött erre az egyenes kérdésre. Ő sírást várt ahogy másoknál látta. Titokban irigyelte is az asszony erejét.

— Józsiról. — ismételte vontatottan. Az uram látta ma délután azzal a . . . (majdnem úgy mondta ki, ahogy szokta), azzal a nővel.

Az asszony elhalványult.

Hát mégis igaz?! — Hallotta már a suttogást, amely úgy folyna körül, mint egy piszkos áradat. De nem hitt neki. Azt tudta, hogy valami baj van az urával. Fízetéskor is . . . meg azon az estén . . . reggel se értette . . . De hogy még ez is?! Le kellett ülnie.

Nagyné felugrott, hogy segítsen, de elhárította.

— Köszönöm nincs semmi bajom. És mereven nézett maga elé.

Nagyné vigasztalni akarta:

— Ilyenek a férfiak. Nem lehet ezeknek hinni. Józsiról is ki gondolta volna?

Éva feje leesett az asztalra. Csendesesen megeredtek a könnyei. Nem lehetett látni, csak a testén futott át a remegés.

Nagyné mellé állt.

— No . . . ne sírjon. És megsimogatta.
— Nem érdemli meg az az ember.

Józsi már jóideje álldogált az ajtóban. A haja csapzottan lógott, a kabátja egészen átnedvesedett. — Tudja már? — töprengett. Biztosan. Nagyné ne szaladt volna át? — Benézett az ablakon. De az asszonyon nem látszott semmi. Eppen néhány fahasábot dugott a sparihétba. Vacsorát melegített. Az ember meglepetten nézte, hogyan hajladozik a kissé fáradtan mozgó, karcsú test. — Erőt vett magán. Be kell menni. Majd csak lesz valahogy. Kopogott.

Eddig sohasem tette, legfeljebb ha tréfából a kisfia kedvéért, aki mindig felkacagott ha a kopogtatás után egy ismeretlen helyett apa lépett be.

De most, mintha maga is idegen lenne.

Az asszony megremegett. A kopogás, mint megannyi vízbe dobott kő, érzéshullámokat kavart fel benne. Elszápadt, majd **vér öntötte el. Érezte, hogy az ura az.**

— Tessék, — szölet elfulva.

A férfi belépett és megállt az ajtóban. **Azótt alakja az első pillanatban szánakozást** keltett az asszonyban.

— Vedd le a kabátod és melegedj meg.

A hangja tompa volt, de tisztán érthető.

A férfi kissé megbátorodott. — Talán nem is tudja. — Felakasztotta a kabátot a fogasra, maga meg odaállt a tűzhely mellé. A kezét melengette. — Lassanként magához tért.

— Józsi! —

— Alszik.

Nem bírtak szólni. — Az ember beszívta az ételszagot.

— Vacsorázol?

Csak bölintott.

Az asszony szedett a tányérra és az asztalra tette.

Az evés megnyugtatta az embert. Már jobban érezte magát.

Éva elrakta az edényt és várt. Várta, hogy az ura szóljon; maga kezdjen el beszélni. De az csak az asztal szélét piszkálta. Lehasadt róla egy szál, azt tördelte.

Végre is az asszony kezdte el:

— Elmégy?

Józsiiban leszaladt a vér. — Mindent tud, — gondolta.

— Reggel . . . kezdte bizonytalanul, de nem találta a szavakat és elakadt.

Az asszony nyugottan, kissé megsápadva nézte az ember vergődését.

— Nem akartam . . . ideges . . .

— Gyakran voltál mostanában ideges. mondta csendes szomorúsággal, de határozottan.

Hallgattak.

Végre az ember összeszedte magát. Megérezte, hogy nevetséges a helyzete, hogy az asszony az erősebb, a nyugodtabb. — Még gúnyolódik is, gondolta elkeseredve.

— Igen, ideges voltam, mert mindenbe beleköltsz.

— Én kötök bele?
— Semmi se jó neked. Már azt is előfrod, hogyan mosakodjon az ember, meg, hogy hogy egyen.
— De Józsi . . .
— Igen. Ne is tagadd. Azt az inget is csak azért se akartad.
— Dehát . . .

Az asszony elképedt. Hát még mindig ezt hányja a szemére?
Az ember már fölényben érezte magát. Tovább támadott.

Amióta a gyárba jársz, nem lehet bírni veled. Most, hogy már te is keresel, hát azt hiszed, hogy mindent lehet. Azóta semmi sincs itthon rendben. Az ételt is úgy kell enni, hidegen.

— Dehát nem te mondtad?
— Mondtam, de te akartad; te voltál annyira oda érte.

Az asszony erőt vett magán.
— Tudod, hogy kellett a pénz bútorra.
— Meg lett volna az anélkül is.
— Nem tudom honnan? — A te fizetésedből?

— Abból.
Az ember kiabált:
— Mert nem kellett volna neked bemeneni. Dehát te jobban éreztél magad a férfiak közt!

Kimondta. A legtöbbet.
Az asszony elsapadt. Meg kellett fogódnia az asztal lapjába.

— Igen, igen. Talán nem azért akartad olyan nagyon. — kiabált az ember magát is bátorítva. — Udvaroltatni akartál magadnak! Tetszett, hogy forgolódnak körülötted. Azt hiszed nem tudom, hogy ezért volt az egész? — Nem volt neki elég egy ember.

Az asszonnal forgott a világ.
— Te beszélsz így . . . te . . . Most jössz a szeretőtől és te beszélsz? Így mersz beszélni?

Elfulladt. Többször is mélyet lélekzett, míg valamennyire lecsillapodott.

— Én szerettelek ahogyan te sohase szeretted engem. Én mindent megtettem a kedvedért. De kellett a pénz és bemen-tem dolgozni. Te tudod, hogy ezért mentem be. Mert most csak haragodban beszélsz és nem az igazat mondod. — Én megmutatom neked a lelkeket is. Abban nem találsz mást, mert nekem sohasem kellett más. — De te . . . te megmered-e mutatni?

A férfi sápadtan húzta össze magát.
— Mikor a feleséged lettem benned láttam a világot. Téged tartottalak a legtöbbnek, legnagyobbaknak. — És milyen kicsi lettél! Jóisten. Hát csak ennyi vagy?
Az ember nem bír szólni.

— Mikor a gyárba mentem — folytatta az asszony — te elvártad, hogy azután is elvégezzek mindent. Azt hittem, hogy segíteni fogsz. Nem akartam szólni, azt szerettem volna ha magadtól jössz. De te nem jöttél. Pedig akkor én már éppúgy dolgoztam, mint te. — Eltávolodtál tőlem.

A munka lett az egyetlen örömem. Meg a fiam. Azok, akiket te rágalmaztál, megbecsültek engem. Elfogadtak egyenrangú társuknak. Szerettek és segítettek . . . Csak te nem segítettél. — Mert önző vagy; mert hiú vagy.

Az ember szinte megdermedt. Így még nem hallotta az asszonyt beszélni.

— Igenis hiú vagy! Nem tudtad elviselni, hogy nekem is legyen szavam, hogy nekem is lehessen igazam. — De én is ember vagyok. Dolgozok, akárcsak te. Érek annyit, mint te . . . Most már látom, hogy érek annyit, mert mások is meghallgatnak . . . Csak te nem akartál meghallgatni.

Kifulladt a beszédben; meg kellett állnia.

— Azt hitted, hogy majd sírok? rimáncodok neked? — Nem. Mást szeretsz? Azt hiszed, hogy azzal jobban megérted magad? — Menj. Én nem tartóztatlak. Még most is szeretlek, de csak menj. De a fiamat nem adom. Ő itt marad velem.

Az ember sápadtan állt fel.

— Elküldesz?

— Nem tudunk együtt élni. Te nem érted meg, hogy én más lettem. Most is csak azt látod bennem, aki akkor voltam, amikor feleségül mentem hozzád. — Hol van már az a kislány?! Azt keresed? — Hiába. Nincs többé. És neked a másik, ez az új valaki, nem kell. Pedig én ez vagyok. — Hát tudnánk így élni? Örökös veszekedésben nőjünk fel a gyerek? Azt lássa hogy a szülei sohase érik meg egymás? — Nem. Inkább menj el.

— De . . . Nem tudnál nekem . . .

— Az én szívemben csak egy hely volt. Ott te voltál. De mi van a te szívedben? — Hát azt hiszed, hogy tudnék úgy élni, veled, hogy nem szeretsz? Hogy szerelem nélkül élsz velem? Szánalomból?

Újra megrázta a fejét.

— Ilyen élet nekem nem kell. Én a szerelmemért tiszta szerelmet kérek. És ezt te nem tudod adni. Most már nem tudod adni . . .

— Hát e!menjek?

A férfi tétova léptekkel indult a fogas felé.

Az asszony sápadtan, de keményen nézte.

Az ajtóból még egyszer visszanézett az ember, de hogy az asszony arca nem enyhült lassan, nagyon lassan lenyomta a kilincset.

Aztán már csak a távolodó léptek egyre halkuló hangja hallatszott.

Az asszony az ablakhoz ment. Félrehúzta a függönyt. Kint most is esett. Oda-szorította forró homlokát az ablaküvegre — Józsikám, kicsi fiam — suttogta. És eleredt a könnye. És most már nem szégyelte. Folyt sűrű cseppekben és ráhullt az üvegre. És olyan jó volt sírni. — Egy szélroham az ablakra verte az esőt. Csak nézte: — Mennyi könny.

A fiam folyton fütyül

Dörmögő vén, morcos medve
vagyok sokszor reggelente.
Almomban rán savót nyeltem,
fanyar lett tőle a kedvem,
az éjszaka még rám tapad,
nem látok csak ködöt, sarat
s a fülemben mint egy tüske
beleszúr a fiam fütyje.

Berzenkedem, megrezzenek.
— Mért nem hallgat ez a gyerek?
Ha lehetne, hamarjába
lakatot tennék a szájára.
A szájára, a szívére,
mert ott van a friss dal fészke;
Medve vagyok, morcos medve;
most mindenki bujjon csendbe;

Mormogom, de nincs, ki hallja,
csak cifrázza Zsolti ajka:
dalra dal jön, el nem járad,
megtölti az egész házat,
a padlást, a pincezúgot,
már mindenütt fűvyszó buzog,
nálunk fütyül minden rigó:
hát ez már kész ribillió;

Azt hiszem, hogy szétpattanok.
— Hagyd már abba; — rávakkanak.
Dermedt csend van. Hogy megrezzen...
Jégcsapok lógnak a csendben.
Igy megfagyok. De hiába...
Elgörbül a fiam szája.
Ejnye-ejnye morgó medve:
beesniél a jégverembe... .

Ez kellet hát? Itt van: vacogj;
Felnyársálnak a jégcsapok.
Vergődöm csak... De egyszerre...
Hová lett a morgó medve?
Fütyentek... A fiam rácsap.
A megölt füty újra árad.
A szívem már piros virág
és csudaszép lett a világ;

Bedegi Józsefné

TOLL A FEGYVEREM

Kiárona vagyok, toll a fegyverem,
Kezemben mindig készen áll.
A fásult közönyt, ha kell, felverem,
Itt béke kell és nem halál.

Tollam a kalapács, munkás vagyok,
A vas fölött nálam a hatalom.
Selejtet — hidd el —, sohasem hagyok,
Hajlik az acél, ahogy én akarom.

Fogom a tollat: tartom az ekét.
A gazos földet termővé teszem,
Felszántom én az egész földtekét
Ha tollamat a kezembe veszem.

Tollam tű kezemben, én orvos is vagyok.
Meglátom hol van fájdalom és seb,
Gyógyító irt a betegnek én adok!
Munkám a többenél — hidd el — nem
kisebb.

Tollam mindenre jó, ha okosan fogom.
Munkámra gyár, föld és a beteg várt,
Én, ami kell, szívesen adom,
És hogy elérjem, segít benne a Párt!

PALÓCFÖLDÖN

Színházba készülök. Nem mindennapos lehetőség ez Kazáron. A plakát már egy héttel előbb megjelent a villanyoszlopon, hirdető táblán, lett volna időm hozzászólni a gondolathoz. Ma estig ezt hittem, így is van. De most az indulás előtt mégis szorongás fog el. Nem tudom miért, nem is gondolkozom rajta, de itt van benem. Késlelteti mozdulataimat, előkerít még valami tennivalót: marasztal. Körül nézek hát magamon, rendben vagyok-e? Igen, a jegy itt van a zsebemben. Kiveszem, megnézem. Ez az: 3. sor, 2. szék. A cigarettát is eltettem, a cipóm fénylik. A kabátom ujjával végghúzok még a kalapomon: hát akkor mehetünk.

Az út elég hosszú és amikor órákra pillantok, megállapítom, jól ki kell lépnem ha nem akarom megzavarni az előadást. Kicsit bánt, hogy elszámítottam az időt s ez eltereli a figyelmemet.

A » kaszinó« és mozihelyiség — ahol most a színelőadás lesz — a bányatelep első épülete. Nagyságra is fekvésre is. Meredeken emelkedő dombról néz le. Mögötte a Szőlőhegy vonulata ritkás lokrokkal, fákkal és villogó fehér mészkő-foltokkal. Amikor az épület felé tartok, egyszerre fogadja be a szemem a soklépcsős feljárót, az imponáló tömegű épületet — balján oszlopos megoldással — és hátterét, a fölébe magasodó hegyet.

— Mint egy kisebb görög város fellegvára — gondolom. Nem egyszer resteltem már magam a merész hasonlatért. De miért úzzem el a gondolatot? Hisz az én falumban van.

Ilyenkor valamennyi ablak ki van világítva, még ünnepibbnek találjuk a helyet. A közeledő úgy érzi őt köszönti a sok-sok fény. Én is biztos vagyok benne: rám várnak. Megelégedéssel tölt el, és még inkább meggyorsítom lépteim.

Egyszerre — ahogy ez már lenni szokott — éppen akkor, amikor szinte semmi másból nem áll körülöttem a világ mint jóleső várakozásból: kéretlenül és megdöbbentő váratlansággal előlép az iménti szorongás. Világosan, kendőzetlenül áll előttem. Tudom már, mi tartott vissza. Az emlékezés elfújja örömem.

Nem tudom pontosan: Két vagy három éve járt Kazáron először a Falu Színház. Lehet régebben. Akkor is itt tartották az előadást. A közönséget még nem eresztették be az épület körül alig lehetett megmozdulni. Mindenki, aki szenzációra volt éhes, aki ült már szegény eldugott falura kényszeredett régi cirkuszok gyulatlan lócajn és nevetett esetlen bohócainak mókáin, az megjelent. Suhancok versengve ugratták egymást. Hangos nevetésük beévágódott a Szőlőhegy oldalába mesz-

szíre elfutott a csendes utcákba is. A színház autóbúsa körül gyerekek ugráltak, fogdosták a lámpáját, míg a kocsi vezető el nem kergette őket. A közlekedéstől el esett, hegyek falai közé zárt falnak először volt alkalma üdvözölni a színházat és ezt elég zajosan tette. Őszinte volt a megnyilatkozás, de a művészek megriadtak tőle és behúzódtak az öltözőkbe. A tömeg magára maradt, nyugtalankodni kezdett, mintha elvesztett volna valamit. Egyre többen szorongtak az előcsarnokban, és várták az ajtó kinyitását. S mikor megnyílt, bezúdul. Olyan erős volt a szorítás, hogy a másik ajtószárnyat sokáig nem lehetett elmozdítani. A fejtelenségben senki sem találta meg a helyét. A jegyszedők idegeskedtek, a közönség sértetlen hangoskodott. Nem kerestem, miért van ez így, csak bántottan leültem valahová, ahol éppen hely volt. Megbántam, hogy eljöttem. Így kell viselkedni a színházban? Néhány gondolat kerülgetett ugyan bátorítalanul hiszen sokan most vannak először színházban. Még sohasem találkozhattak a művészettel. Nem ismerik. Hogyan tisztelhetnék hogyan várhatnak megilletődéssel? Mondom, ilyenféle gondolatok kerülgettek, de nem fogalmaztam meg, mert az előadás megkezdődött, s nem egyszer hangoskodás és nem helyénvaló nevetés bosszantott. Nem volt kedvem mentséget találni. Csak magamat büntettem ezzel mert ha elismerem az okokat megátom a fejlődés lehetőségét is.

Így értem a lépcsőhöz. Nem tulajdonítottam jelentőséget gondolataimnak. Inkább mentségnek szántam és a magam igazolására hogy azóta sem voltam Kazáron színházban.

Fent a dombon elvákít az ablakból kiömlő fény. A Falu Színház hatalmas autóbúszánál tudok csak hunyorgás nélkül szétnézni.

Nem késtem el. A közönség egy része nyugodtan sétál az épület bejárati oldalán, néhány park lámpái alatt álldogálnak. Megállok én is, hogy előkeressem a jegyem. Inkább csak időt akarok nyerni, hogy szétnézhessek, mert meglep a közönséggel való találkozás. A rosszat a kellemetlent könnyen elhisszük, de az előnyös változásokat kételkedve fogadjuk. Mellettem két lány beszélget egy fiatalember társaságában. Az egyik lányon szürke kosztüm, a másikon elegáns szövet ruha. A fiatalember frissen borotválva, ünnepelő ruhában. Kazári viseletbe öltözött asszonyok jönnek. Csillog a fejdíszük, subog a szoknyájuk. Egymásután lépnek a kiszűrődő fénybe az érkezők, tűnnek el az árnyékban... és senki ellen nem lehet kifogás: ünnepelő arcok, ünnepi ruhák. Az

előcsarnokban férfiak cigarettáznak, az egyik színészt veszik körül. Valamilyik élményét mondja el a művész.

A teremből enyhe zsongás szűrődik ki.

Az ajtónál vár a jegyszedő, levezet a székemig. Már majdnem mindenki elfoglalta a helyét. Ahogy lépkedek a széksorok között, egy-egy tekintettel találkozom. A szemekben az élményvárás csillogása üdvözlő, amely most meleg közösségbe öltöztet az egész nézőteret. Többnek jobbnak, vagy tisztábbnak érzem magam itt,

mint az előbb odakint? Nem tudom, csak azt, hogy jó itt.

Sok mindent elmulasztottam három év alatt, nem kísérhettem figyelemmel, hogy fejlődött színház látogatóvá a falu közönsége. Nem vagyok elég erős ahhoz, hogy szemrehányást tegyek magamnak, mert magával ragad a közösség ünnepi hangulata, mert olyan jó megnyitni a lelket a nagy várakozásra — és nem gondolni semmi másra.

Kezdődhet az előadás! . . .

DEBŐ-DEBŐ-DE

MÉHES, APÁM, ÉN

A méheket testvérként szereti,
A kasba puszta kézzel nyúl bele.
S ha néha felzúdúlnak ellene,
Tucatnyi fullánk meg nem árt neki.

A méheshez komoly érdek fűzött,
Nem gazdasági, költői csupán.
Elovasgatni forró délután
Oly jólesett zsongó kasok között.

Üres kaptárba rakam könyveket,
A méhes csak mint könyvtár érdekel,
Az édes szakmát nem kedveltem én.

Apám bizony hiába nógatott,
Kedvem más édességeken kapott,
Méznel édesebb volt a költemény.

LIZKA-KÚT

Erdei kút, se káva, se fedő,
Büdös bürök között, gazzal tele.
Ha arra jársz, vigyázz, ne lépj bele.
A Lizka-kút nagy figyelmeztető.

Lizka asszony gyanútlan ballaga,
A faluból erdőn át hazamén,
De magzat-mozdulás szúr át szívéen —
Ó, régi dal ez, igaz ballada.

Együtt látot kutat, kastélyt urat,
És gyorsan jött a hibbant mozdulat,
Régi dal ez, jobbágytragédia.

E kútba ölt egyszer két életet,
De ezer szívben vádat éltetett
Minden balladák anyjaként Liza.

NIOBE

Elejre kelnek ó görög mesék.
Jó dédanyám kilencvenhárom évvel,
Világgá — szórt tizennégy gyermekével
A niobei anyabüszkeség,

A negyvennyolcas jobbágy-hajmilon
Elindult felnőtt s fogant minden évben,
Mos mankójával áll a napsütésben:
Szoborbaöntött anya-fújdalom.

Méltán emeltem őt Niobe mellé:
A mítosz válik itt történelemmé,
Niobe-hire ne múljon soha;

Mint Zrinyi Ilonákra, egri nőkre,
Ugy gondolok rá, úgy éljen örökre
Egy század legnagyobb nagyasszonya!

MAKKSZEDÉS

Kányák kárognak október egén,
S a makkszedők csavargó kis csapatja
Tar terebélyek csendjét felzavarja —
Közöttük csörteünk hugóm meg én.

Az ős nyálkás avart terít alánk,
S mi bóklásznak bütől eloldozottan,
Versenyt futunk, ha tömzsi mákk le-
pólyan,
Mert mákkot zörgő pénzre vált apánk.

Estefelé erőlködünk a ködben,
Fürge fiúcskák fujtatnak köröttem,
A csillagokkal érkezünk hazá.

Zsákra rogyunk le néha kacarászva,
Előtalálni kinek mi az álma:
Cipőcske, csizma vagy meleg ruha.

LENNYŰVÉS

Hűs hajnalon anyám naponta felkölt:
Napszámba kell menned, édes fiam.
Harmatba fürdik még a szőke lenföld,
De partján állunk már mindannyian.

És innen nincs menekvés napnyugvásig.
Mint gémberednek feltört ujjaim;
Vérhólyag támad, kesztyű belevásik
A száraz rostok metsző húrjain.

A lennyűvő csapat nagy része gyermek,
Igy sokkal olcsóbb, tudja ezt a herceg,
S máshol jobban kell a felnőtt-erő.

Csak nyűvünk tört tenyérrel és sajogva,
Táblákat osztunk hetekre, napokra,
De úgy tűnik, a lenföld egyre nő.

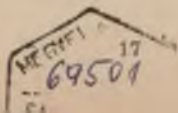
CSALÓDÁS

Az hittem, hogy jó szívvel van irántam
Lili, a lenge kis zárdistalány.
Elhalmozott csókkal, ha megkívántam,
Lejtettem átölelve oldalán.

A nyár vasárnap-délutáni láza
A falujába, őhözám úzótt.
Messze feltűnt: könyököl ablakába
A hadnaggyal virágai között.

Megpillantott a forró nyári porban,
Redőnyt levont, az ajtót zárta gyorsan,
Ki rendezett már ily komisz idült:

A falon át látam, már túl a vágyon,
A falon át láttam, már túl a vágyon,
Szívem bezárult és szemem kinyílt.

TORONYSZOBA

A kastély kertje kissé elhagyott,
De októbernek biztos bája van.
Vadgesztenye kopogtat ablakot,
Az óriásfa fürtje már arany.

Egy-egy levél leválik és libeg,
Bejancol az ásitó ablakon,
S a nyirkos, ápolatlan boltívek
Alatt a rossz padlóra hull vakon.

Épp a kongó toronyszobába száll...
Innen figyelt későn a király
Az alja-népre, mint vet és arat.

Öreg toronyszoba, szépítsd magad:
A nép siet feléd a parkon át,
Hogy berendezze gyermekotthonát!

Tóth Imre versei

ÜDVOZLET

Üdvözlünk, Nógrád;
— Végváarak földje,
Nyújtózó bércek
szép Ipoly völgye.
Üdvözlünk drága
fényt adó bánya, —
Szabad palócok
kedves világa.

Az első dalunk
azokat zengje,
Kik gyárban, földön
és lent a mélybe,
Fénylő szerszámmal
jövőt csiholnak,
Kiknek kezéből
szépül a holnap.

Drégelyi romok,
török kudarca,
S a vörös Tarján
legendás harca
Nógrádi hadak
nagy hírét őrzi,
Ily iskolákon
tanultak győzni.

Szép szabad Nógrád
jogos gazdája!
— Szülőföldünknek
munkásosztálya,
Jobb jövőt vető
szorgos parasztok, —
Új úton járó
Mikszáth-palócok.

Forró szeretet
száll ma felétek,
Méltán tiétek
az első ének,
Dicsőség néktek
hű munkás kezek;
Tetjék dicsérnek!
bányák, üzemek.

Kérges kezektől
zöldül a mező.
Tőlük lesz földünk
jó kalászt termő.
Dicsőség néked
Dolgozó Ember;
Mi téged zengünk
szent szerelemmel.

Új dalos sereg
köszönt ma Nógrád.
Ismerd meg, szeresd;
Erősítsd szárnyát;

„MÁTRAI KÉPEK“-ből

TÉLI VIHAR

Ki bosszantotta fel
a háborgó hegyet?
Ki küldte rohamra
a dühöngő telet?
Süvöltő, vijjgó
félelmejes muzsika,
Viharzó, mátrai
téli szinfónia.
Komor dallamokat
harsognak a hegyek,
Zúgó fellegeket
röpitnek a szelek.

Csupasz, fagyos
gallyak csapkodják a felhőt,
Vad szél hajlítgatja
a hóterhelt fenyőt
Jajongó tuzaja
megrémülten lobog,
Sok hűséges levél
száműzve kavarog.
Flatal bükkfákról
tépi őket a szél,
Szívós szerelműkől
lett ily dühös a tél.

Sírón vergődnek
a nyír vékony gallyai
Dacosan áll a tölgy,
nem akar hajlani.
Szürös csipkebokrokon
piros csengők csengnek.
Súlyos jégterhükkel
hajlongnak a fűvek,
A Tomboló éles szél
fagyos jégkésével,
Mefisztó kacajjal
ezer dunyhát tép fel,

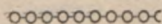
Kavargó hópelyhek,
száguldó hóorkán.
Sok dunyha fennakad
a dermedt fák gallyán.
Fekete gyémántok
tűnnek fel a télben,
Éhező szencinkék az
Élet nevében.

A viharos télel
felveszik a harcot,
Bátor szorgalommal
keresik a magot,
Jeges hajló kőrök
adják a kenyeret,
Miket csöppnyi csőrük
reménye üöget
Déli tengerekre szállt
sok gyáva társuk.
De ők nem hagyják el
szép tél Mátrájuk.

Hólepejt irtá-son
furcsa gyülekezet,
Hófehér bundában
sok-sok vad beszélget.
Sarki farkasok,
és álmos jegesmedvék,
— Havas fatuskók,
mit itt hagytak a fejszék —
A zúgó vad télben
miről tárgyalhatnak?
A tél fiai is
tavaszról álmodnak.

Egy-két kék villnás
fenn a fejünk felett
A komor viharban
fénylő eget sejtet.
A szürke felhőke.
csapkodó sok ágban,
Szélvésszel dacoló
fűvekben és fákban
Nagy erők feszülnek.
Új életre várnak
Bátor gyermekei
ősi földanyánknak.

Bár törzsük meghajlik,
újra felpattannak,
Mert hisznek az ujnak,
hisznek az igaznak.
A szél mely elhozta
a vihart, a telet,
Elviszi, mire majd
tavaszi nap nevet.

HAGYOMÁNYOK

DR. MANGA JÁNOS

A NÓGRÁDI DUDÁSOK

A nógrádi dudásoknak Mikszáth Kálmán szerzett hírnevet. »Lapaj a híres dudás« című elbeszélésében nemcsak a dudás akkori társadalmi helyzetéről, a falu társadalmában betöltött szerepéről, hanem azokról a babonákról, hiedelmekről is beszámol, amelyek a dudást és a hangszerét egyformán körülvették. Mikszáth Kálmánnak ezt a gyönyörűen megfestett képét kívánjuk kiegészíteni, amikor a nógrádi dudásokról szólunk.

Mielőtt azonban a ma is élő nógrádi dudásokkal megismerkednénk a duda történetéről is szólnunk kell, annál is inkább, mert a hangszerek között egyike azoknak, amelyek az emberi kultúra történetében a legtávolabbi múltba tekinthetnek vissza.

Az egyiptomiak, a perzsák, az asszírok kb. 2000 évvel ezelőtt már ismerték a dudát. Elterjedt és kedvelt hangszer volt a görögöknél is, akik »askaulos«-nak nevezték. A rómaiak »tibia utricularis« névvel jelölték és a dudajáték tanítására külön iskolákat létesítettek, a dudások pedig külön szervezetbe tömörültek.

Valószínűnek tartjuk, hogy ezt az ősi hangszert már a honfoglaló magyarság is ismerte. A XII—XIII. századi oklevelekben a gajdos, ahogy a szlovákok ma is nevezik a dudást, mint helységnev és személynév egyaránt előfordul. Később egyre több irodalmi adattal találkozunk. Ezek közül csak néhányat említünk meg.

Geleji Katona István (1589—1649) Öreg Graduáljának Ajánló Levelében olvashatjuk a következőket: »Az orgonán értvén minden fúvós és tömlős sípokat, az minemű a Magyaroknak első Musicajok az bordó síp, avagy duda is . . . « Udvarhelyi György 1664. október 19-én Teleky Mihályhoz a következőket írja: »Német muzsika és gyengén pengő lantocska kell azoknak, akik vízzel választják el a máját a tüdőtől. Duda, döngő síp, hegedű, virgína s koboz illik a bor mellé.« Esterházy Pál 1656. évi énekgyűjteményének verse már arra is világosan utal, hogy a hangszer a magyar népnél is mennyire elterjedt és közkedvelt volt:

Keljünk fel az asztaltól, ha jóllaktunk bortól

S táncoljunk.

Szóljon hegedű, sétáljunk.

Dudás is bőgjön, mulassunk . . .

Magyar táncot vonhatsz, te dudás is fujhatsz

Immáron

A közrend is hadd táncoljon,

Innét senki se oszoljon . . .

A vásárhelyi daloskönyv mennyegzős éneke is megemlékezik a dudáról:

Vonassad az ifjak táncát,

Hadd fogja ki ki ő társát,

Dudás hosszan fúdd a dudát.

Ne kíméld az asszonyok talpát.

A XVI. századtól kezdve tehát bőven találunk bizonyítékokat arra, hogy a hangszer mind a nép körében, mind a katonai életben és a főúri zenekarokban egyformán kedvelt volt. Történeti és irodalmi adatainkból arra is következtethetünk, hogy a duda egykori, általános szerepét a XVIII. században veszti el, amikor a főúri rezidenciák hűtlenekké lesznek a régi hagyományokhoz s oly buzgalommal tárnak kaput a nyugati zenének és a konok keleti várak európai kastélyokká alakulnak, ahol már Bécs, Prága, Nápoly és Milánó muzikusait várják. Ettől az időtől kezdve a duda csak a kastélyokon kívül, az elszegényedett nemességnél, jobbágságnál és a pásztoroknál talál menedéket. Valójában — amint később is látjuk — egyre inkább a szegénység zenei életének tartozékává válik. A Martinovics—Laczkovics-féle röpirat, amely egy 1790-ben elmondott országgyűlési beszédet tartalmaz, már a parlagi köznemességnek is szemére veti a népies muzsikálást, amikor gúnyosan megjegyzi, hogy » . . . tárogató sípjok mellé a doromb, a duda és furulya is jó, melyeknek füleket hasogató dömmögés és ordításánál a bokátokat elegendőképpen össze-verhetitek . . . «

A XVIII. századtól kezdve tehát a dudára is érvényes az a folyamat, amelyre a népelet bármely területén találunk példát, hogy a szegénység akarva-nemakarva hordoz magával tovább régi kultúrjavakat, mindaddig, amíg a gazdasági viszonyokban lényeges változás nem következik be. Tehát a dudával kapcsolatban is jelentős szerepet kell tulajdonítanunk ezeknek a tényezőknek, amelyek mind a dudás, mind pedig a hangszer társadalmi szerepét is meghatározták. Különben a dudának, a duda életének a gazdasági viszonyokkal való összefüggését már Madarassy László

néprajzkutatónk is felismerte 1934-ben, amikor szükségesnek tartotta megemlíteni, hogy a duda haldoklása az úgynevezett kiegészítés esztendeiben kezdődik, amikor az általános gazdasági fellendülés a magyar életének új irányt szabott. Madarassy azonban nem vette észre azt, hogy ez a fellendülés csak az uralkodó réteget érintette és a pásztori életformában egyéb általában nem mutatkozott, sőt, különösen Nógrádban, ahol a pásztorélet hanyatlásnak indult, lényeges rosszabbodást hozott magával. A duda, mint a pásztorok, zselérek gazdasági cselédek és szegényparasztok hangszere, tovább élt.

Hiába írta Papp Gyula 1865-ben kiadott palóc költeményei előszavában, hogy »Ezelőtt kedvenc zenéjük a duda volt, de ez már nagyobb részt kiveszett s mai napság itt-ott látni csak egy-egy szomorú dudást, pedig még ezelőtt néhány évvel is ez mutatná őket lakomájokban, ezen járta a lakodalmas nép úgy a sebes kopogót, mint a szomorú verbunkot.«

A duda a századfordulón vesztette el egykori szerepét, amikor a nagybirtokok racionalizálásával a külterjes állattartás szerepe egyre inkább csökkent. Éppen Nógrádban találunk több példát arra, hogy kb. 50 évvel ezelőtt a 20 év körüli bojtárok nagy része azért ment bányásznak, illetve bányamunkásnak, mert pásztorok már nem kellett. Egy-két pásztor, így Lapáti Antal romhányi dudás, az első világháború után vált meg a pásztorélettől, amikor megfelelő helyet már nem kapott. Mindenesetre jellemző, hogy a pásztorból lett napszámos, zselér, vagy bányász dudáját megtartotta, mert a környezetéből lényegében nem szakadt ki, csak munkaköre változott meg. Ez a körülmény a dudálás alkalmait csökkentette ugyan, de nem szüntette meg, mert a szegényebb községekben a pásztorból lett bányász is elment dudálni a lakodalomba vagy a bálba. Azonban a pásztorból lett bányász, vagy munkás gyermekei már nem tanultak meg dudálni, mert a dudakészítésnek a dudálásnak hiányoztak a feltételei. Arra viszont van példánk, hogy a pásztor pásztornak maradt fia még 10 esztendővel ezelőtt is kezébe vette a dudát, ha jó volt a legelő és őrzés közben jutott ideje a dudával való bajlódásra, a hangolásra, a játéokra. A pásztor ugyanis a nyáj után gyakorolhatta a dudálást, mert idejének legnagyobb részét, kora reggeltől késő estig, a határban, az erdőben töltötte.

A nógrádi pásztorélet sajátosságaiban és a nógrádi tájban találjuk meg annak a magyaráratát is, hogy miért maradt meg itt a duda napjainkig. A nógrádi táj és a pásztorélet elsősorban a hangszer technikai előfeltételeit (anyag, játéklehetőség), másodsorban a dudálás (lakodalmakban, bálokban) lehetőségét biztosította. Nógrád az ország legszegényebb vármegyéje volt. Különösen vonatkozott ez a parasztság nagy részére. Legtöbb volt a nagybirtok, a szegénycselédek, zselérek száma, akik

a hagyományos életformától nem szakadtak el s éppen ezért még 20—25 évvel ezelőtt is az egyes falvakban, majorokon dudás szolgáltatta a tánczenét. Főleg azokban a helységekből, amelyeknek a környékén a legtöbb nagybirtok volt, mert a dudás kevesebbe került, mint a cigány, jobban kéznél is volt. A dudálási alkalmak, lehetőségek pedig a dudásnak is kívánatosak voltak, mert amit ilyenkor kapott, nem egyszer jelentős mértékben hozzájárult szükségletei kielégítéséhez.

A ma élő nógrádi dudások mindnyájan pásztorok voltak, vagy ma is azok. Az eddig felkutatott 16 dudás közül azonban már csak három folytatja a pásztorságot, a többiek napszámos munkából élnek, vagy családtagjaikkal együtt a földosztás révén juttatott földet művelik. Legtöbbjüknek hangszere is használaton kívül van. Eppen ezért a gyakorlat hiánya játéktechnikájukban is megmutatkozik. Ennek ellenére a nógrádi dudások között találunk még a fiatalabb korosztályba tartozókat is.

Az összes dudások szülei is kivétel nélkül pásztorok voltak. Nógrádban elég gyakori volt, hogy a pásztor hol kanásznak, hol juhásznak, hol tehenesnek, vagy éppen béresnek szegődött, amikor gazdát cserélt. Azonban a jó dudás állandóan pásztor volt, juhász vagy kanász, mert a birkanyáj vagy disznósorda mellett volt ideje a dudálásra. Adatainkból az is kiderül, hogy a dudakészítés és a dudálás hagyományai nem a családon, hanem inkább a pásztori életformán keresztül öröklődtek. Több jó hírű dudásnak sem az apja, sem a nagyapja, vagy testvérei nem tudtak dudálni. A fiatal, gyakran 10—12 éves bojtárok mindig legeltetés közben, kint a határban kedvelték meg a hangszert s ott került kezükbe először egy-egy sípszár, vagy teljes duda. Általában a ilyen lehetőségek alkalmi szültkék a későbbi dudást, azonban az sem kétséges, hogy mindehhez még a jó dudások híre — mint példakép — is hozzájárult.

Lapáti Antal 71 éves romhányi dudás elmondta, hogy 14 éves korában, amikor Kiscseten apja mellett bojtárkodott, gyakran találkozott Nové Jánossal, aki jó dudás volt. Nové, aki Lapátiék közelében őrizte a másik disznófalkát és gyakran elővette dudáját, megszerette a kis Antalt, mert az vitt neki pálinkát, ha megkívánta s egy alkalommal adott neki egy rossz sípszárat. Lapáti ezen tanult és amikor már nótákat is tudott rajta fűjni, apja készítette a sípszárhoz dudafejet, majd vett egy birkát, abból pedig tömlőt. A dudához a bordót már maga Lapáti Antal készítette. Amikor elkészült a duda, mindig magával vitte és a disznók után dudálgatott.

Ciglan János 80 éves volt pásztor, aki most Nézsán lakik, 14 éves korában kezdett dudálni, amikor már furulyázni tudott. Érsekvadkerten Práska Marci kanász mellett volt bojtár, aki jól tudott dudálni

és még 95 éves korában is elővette a dudát, ha jókedve kerekedett. Ciglian Jánosnak nagyon megtetszett a duda és egy alkalommal megkérte Práskát, hogy tanítsa meg őt is. Öt hónap alatt tanult meg dudálni. Mikor aztán deleltek a disznók, Práska furulyázott, a veje klarinétozott, ő pedig dudált, így vigadoztak.

A dudálás megtanulásának általában első feltétele a furulyázás, majd ezután gyakorolnak a duda sípszárán. Mészáros József 71 éves csitári volt pásztor, mint árva gyerek, 9–10 éves korában sógora mellé került juhászbojtárnak. A sógora, Rozik György, fiainak sípszárát csinált, de azok megunták és odaadták Mészárosnak. Rozik megmutatta neki, hogyan kell a sipokat fűjni. Ezután egy kis dudát készített magának nyúlóbórból. »Fújtam, fújtam, de hát nem ment rendesen«, — mondta Mészáros. 18 éves korában Marcalba került cselédkanásznak, ott volt Dovics'n András uradalmi kanász, aki akkoriban 60 éves lehetett. Ő jól tudott dudálni, de nem igen foglalkozott vele, mert nem bírta a »melle«. Tőle sokat tanult.

Bertók János Hurják 77 éves volt pász-

tor majd bányász, aki Kishartyánban lakik, 12–13 éves volt, amikor nagybátyja mellett volt kanászbojtár. Akkoriban Halá Pistától, egyik legjobb nógrádi dudástól, amiért egy alkalommal vigyázott a nyájára, kapott egy sípszárát. Ezen kezdte a dudálást. A környéken híres dudások voltak még akkor: Csapa Pista szalmatercsi juhász és Hruskó Pál szalmatercsi kanász. Őket gyakran hallotta dudálni és sokszor látta őket, amint a dudát, a sípszárát készítették. Bertók a sípszáron öt hónap alatt tanult meg játszani. Ezután már saját maga készítette el dudáját. 16–17 éves korában Ludányban és Halásziban a farsangi bálokon ő volt a dudás.

Lukács Péter 60 éves, jelenleg szatóki lakos, volt pásztor, 17 éves korában tanult meg dudálni, ugyanakkor tanulta meg a dudakészítést is. Az apja akkoriban Nagyorosziban volt községi kanász, ő pedig mellette bojtároskodott. Leánytestvérelakodalmán Dudok András kóspallagi juhász dudált. Ott megtetszett neki a hangszer, jól megnézte minden darabját, ezután készített magának is. 20 éves korában Kós Józseffel együtt volt Drégelypa-

lánkon, akkor látta az ő dudáját is. Sokszor hallgatta, amikor játszott és több dudanótát tanult tőle.

Amint láttuk, a fiatal pásztornak nemcsak a dudálást, hanem a dudakészítés mesterségét is el kellett sajátítania, annál is inkább, mert a duda hangolását, a hangszer egyes részeinek pótlását csak az tudja elvégezni, aki az egész hangszert is el tudja készíteni. Persze ennek ellenére igen gyakori, hogy a dudás nem saját maga készítette hangszeren játszik. A dudakészítés előfeltétele a faragásban való jártasság ami viszont nem párosul mindig zenei hajlamokkal. Éppen ezért nem ritka, hogy egy-egy dudás a duda azon részeit, amelyeknek elkészítése nagyobb gyakorlatot kíván, mással csináltatja meg vagy mástól szerzi meg. Főleg a dudafej és a sípszár, vagy a szépen kifaragott cinnel kiöntött bordószár az, amit a faragni nem tudó paraszt mástól szerez meg. Nem volt ritka olyan dudás sem, aki mások részére 15—20 dudát is készített.

A duda leglényegesebb része a sípszár amelyen a dudás a dallamot és kontrát játsza. A sípszár egy kettőssíp, amelynek felső végébe illesztett nádból vagy bodzafából készült sípjait a dudabörbe fújt levegő szóllaltatja meg. Minden valamire való dudásnak legalább egy, néha azonban négy-öt sípszára is van tartalékban. Bertók Mihály mindig kettőt hordott magával, amikor dudálni ment. A legtöbb dudásnak azonban nemcsak a sípszárakból volt több darabja hanem dudája is mindig legalább kettő volt.

A sípszárakat általában szilvafából készítik mert a szilvafa nem hasad, könnyen faragható és szép piros színe van. Ha szilvafa nincs kéznél, sípszárkészítésre a bodza-, juhar- kivételesen az akácfa is felhasználják. A sípszár kb. 20 cm hosszú, amelyben hosszanti irányban két lyukat fúrnak egymás mellett párhuzamosan. Az így képzett két cső mindegyikének felső végébe teszik a nád- vagy bodzafasípot. A sípszár egyik része a dallamsíp, ennek hat lyuka van s a hat lyukon a skála hét hangja képezhető. A sípszár másik része a kontrasíp, ezen egy lyuk van s így két hang szólaltatható meg rajta.

A sípszár tartozéka még egy toldalék, amelynek pipa, pipka, vagy csikó a neve. Ennek a toldaléknak, amely tulajdonképpen a sípszár, vagyis a kontrasíp jobbkez felé eső részét hosszabbítja meg, az a szerepe, hogy a kontrasíp hangját, a lyuk lefödésével az alsó quartra (három hanggal lejjebb) szállítsa le. A kontrasípon ugyanis — amint említettük — csak két hang szólaltatható meg: a kontralyuk nyitvatartásával a duda sípszárának alaphangja, a lyuk lefödésével pedig a quart. Ezzel szemben a dallam-sípon a játszolyukak száma hat, öt a dallamsíp előlő részén, egy pedig a hátsó részén. A hátsó lyuk fölött van a bolhalyuk, amely a játékban, illetve a hangképzésben módosító cifrázó szerepet tölt be. A bolhalyuk felemelésével

a dallamsíp hangjai egy fél hanggal felemelhetők. A bolhalyuknak ez a tulajdonsága, éppen ezért a cifrázásra, vibrálásra is alkalmas.

Már az előbbiekből láttuk, hogy a duda sípszárának megszólaltatásához sípokra is van szükség. A sípokot nádból, vagy bodzafából készítik és a sípszár felső végének nyílásaiba dugják, úgy, hogy a síp nyelvének rezgését semmi se akadályozza. A nógrádi dudások azt tartják, hogy sípnek legjobb az ugari, vagy parlagi nád, mert az olyan kemény, mint a fa. A kb. 5—5 mm átmérőjű és 4—5 cm hosszú nád felső végét mindig a csomónál vágják el, ezután kiszedik a belét, majd a felső végébe egy kb. 5 mm hosszú fadugót tesznek. A fadugó alatt a nádat bevágják és hosszanti irányban 1,5—2,5 cm hosszúságban a nád behatásával, illetve a behatított rész felületének laposra faragásával képezik a nyelvet. Az így elkészített nyelvet a szájba véve azonnal megfújják és ha elég erős, rikoltó hangot ad, a síp jó. Ugyanígy készül a bodzafasíp is.

A sípokkal és a pipákkal ellátott sípszárát a dudafej tartja. Ez is szilvafából készül. Formája kétféle: kecske, vagy kosfej alakú. A kifaragott fejet még cinnöntéssel, rézveretel is desztik. A dudafejbe fúrt nyíláson keresztül a sípszár sípjai a dudabörből kapják a levegőt. A tömlő, vagy dudabőr leggyakrabban birkabörből készül. A dudafej nyaki részének a peremén, amelyet a bőrbe kötnek, barázdát árkolnak, hogy a kötésre használt spárta, vagy szurkos fonál, a bőrrel együtt le ne csusszon.

A duda harmadik hangját a »bordó«, vagy »gordó« szólaltatja meg. Ez a hangszer basszus, s mint orgonapont kíséri végig a játékot. Kb. 70—80 cm hosszú, több daraból összeillesztett fából készült cső. Ebbe a csőbe is nádból, vagy bodzafából készült sípot helyeznek. A bordószár végén hangerősítő tölcserő taláunk, rendszeren szaruból, ritkábban rézből. A bordószár több darabból való elkészítésének a célja egyrészt a fúrás megkönnyítése, másrészt a bordósíp behangolása. Ugyan a csapokká összeillesztett bordószár darabjai széthúzhatók, vagy összebb tolhatók aminek következtében a bordósíp hangja, b'zonyos határok között, emelhető, vagy mélyíthető.

A duda tartozéka még a »klipács«, amelyen keresztül a dudás a levegőt fújja a bőrbe. Ez két darab egymásbaillesztett csőből áll amelyet szintén szilva, vagy bodzafából készítenek. A fúvók alsó nyílására, amelyet a bőrbe kötnek, szegelik a szelepet, amely a levegő befúvásakor kinyílik, majd a tömlőben levő levegő a fúvóka nyílásához szorítja hogy a levegő visszarámlását megakadályozza.

A dudabört az állatról egészen kell lehúzni és nem szabad bevágni. A nyúzást az állat hátsó lábainál kezdik, majd úgy húzzák le hogy az első lábait és a nyaki rész épségben maradjanak. Ezután cser-

zik. Amikor a bőr elkészül, a dudafejet a nyaki részbe, a klipácsot a jobb, a bordót pedig a bal láb helyére kötik be. Ezt megelőzőleg a bőr hátsó részét ráncba szedve erősen bekötik majd kifordítják úgy, hogy a gyapjas birkabőrnek a húsos oldala, a szőrtelenített bőrnek pedig a színe legyen kívül.

A duda elkészítésének utolsó mozzanata a bordók, a sípszár és a pipka összerakása és a sípszár behelyezése a dudafejbe.

A duda anyaga természeténél fogva igen érzékeny a szárazságra, hidegre, vagy melegre. Sípjai könnyen elhangolódnak. A játék előtt gyakran órákra van szüksége a legjobb dudásnak is, hogy a sípszárat és a bordót összehangolja. A hangolás a sípszár próbájával kezdődik. Ha pl. a duda alaphangja az egyvonalas á, akkor a dallamsíp összes lyukainak lefödésével és a kontralyuk nyitvatartásával, a sípszár mindkét részében az egyvonalas á-nak kell megszólalni, a kontralyuk és a dallamsíp negyedik lyukának nyitásával az egyvonalas á-nak és a kétvonalas é-nek, a kontralyuk és az alsó lyuk nyitásával pedig az egyvonalas és kétvonalas á-nak tehát az alaphangnak és oktávjának. A dudásípoknak ez az összehangolása, amint már említettük, hosszú kísérlet eredménye. A sípszár dallamsípjának és kontrasisípjának behangolása először a sípok kisebb, vagy beljebb tologatásával, majd a játszólyukaknak esetleg viasszal való szűkítésével történik. A bordósíp egy vagy két oktávával szól mélyebben a sípszár alaphangjánál.

A sípszár és a bordó behangolása után a teljes duda próbája következik.

A tömlő felfúvása után, amikor a sípok megszólalnak, a dudás a dudabórt hóna alá veszi, a bordót a dudafej szarvai közé, vagy a vállára teszi, ritkábban lógatja, ujjait pedig elhelyezi a sípszár lyukain. A játékban jelentős szerep jut a száj, a balkar és az ujjak összhangjának. Általában bizonyos ritmika mutatkozik a fúvás-ban is. A fúvás sohasem hosszantartó, hanem inkább rövidebb befúvásokból áll, amelyeknek kezdete, üteme, egybeesik gyakran a játszott dallam ütemeinek hangsúlyával. Játék közben nemcsak a fúvás-ban hanem a fej, a törzs, a láb és az ujjak mozgásában is ritmikus összhang van. A fej, a törzs és a lábak ritmikusan mozognak. A cifrázásban a bolhalyuknak és az ujjrakásnak, az ujjtechnikának van szerepe. Említettük, hogy a bolhalyuk nyitása egy fél hanggal emeli az alatea levő lyukak nyitásával képzett hangokat. s ezért a vibrálás előidézésére is alkalmas. A cifrázás másik módja, a szaggatott játék, fedett ujjrakással. A játéktechnikának és a virtuozitásnak a módjai a nógrádi dudásoknál lényegében egységesnek mondhatók, azonban alkalmazásukban jelentős szerep jut az egyéniségnek is. Nagyon gyakori, hogy valamelyik dudás azért cifráz másképpen, hogy ezzel egyéniségét előtérbe

helyezze, játékát a másiktól megkülönböztesse.

Lukács Péter gyakran hallotta édesapjától, hogy valamikor a lakodalmakban és mulatságokon mindig dudás fújta a nótát. Később a gazdalegényeknek, vagy a gazdák lakodalmában már cigányok muzsikáltak. Lukács Péter elmondja, hogy 17 éves korában, amikor Orosziban szolgált, a jobbágylegények külön tartották mulatságukat, nekik cigány muzsikált a zsellérlegények pedig dudást fogadtak. A jobbágylegények elmentek a dudabálba, ott táncoltak is néha, de a zsellérlegények nem mehettek el a jobbágylegények báljára.

Lapáti Antal elmondta, hogy a legényeknek 25 éves korától kezdve 50 éves koráig, minden esztendőben ő dudált Legénden, vagy Terényben, a farsangi mulatságokon. Általában minden dudásnak meg volt a megszokott helye, ahol dudálni szokott. Bertók Mihály, aki 1903-tól lakik Kishartyánban, a farsangi mulatságokon Nógrádszakálban, Újfaluban Karancsságon, Karancsberényben és Halászában szokott dudálni.

A duda társadalmi szerepe a nógrádi falvak egyre erőteljesebb rétegződése következtében az utóbbi 30—40 esztendőben már jelentősen megmutatkozott. Ciglan János az 1900-as évek óta Mohorán, Borsosberényben, Pusztaberken, Pencen mindig a zsellérek, cselédek, vagy pásztorok lakodalmában játszott. A vendégek között is csak szegénysorsú cselédek voltak. Szerinte ha a dudásnak odavetettek 2—3 forintot, azzal is megelégedett, de a cigánynak, még a legutolsóknak is, 10—14 forintot kellett fizetni. Később a dudás a zsellérek és cselédek multságairól is kiszorult. Legtovább a gyermekek farsangi bálján volt szerepe. Bertók Mihály 1906 körül Ságújfalun és Karancsságon játszott a gyermekeknek, valamelyik özvegyasszony házában, amiért a gyermekektől egyenként 2 krajcárt és 1—1 bodakot kapott. Ciglan János 1910-ben saját házában dudált a gyermekeknek három napig, s ezért 12 forintot kapott.

Tanulmányunknak az a célja, hogy összefoglaló képet adjunk a nógrádi dudásokról, s a duda egykori szerepéről. Láttuk, hogy a palóc dudát már közel 100 éve elparentálták, a dudás és a duda mégis tovább élt. Fenntartotta a régihez, a megszokotthoz való ragaszkodás, a hagyomány ereje, a szükség, amely a szegénység életében a zenei igények kielégítésére más lehetőséget nem is engedett. A duda elkészítéséhez, a dudáláshoz és a dudálás alkalmához a magyar nép évszázados múltja kapcsolódik. Elkészítésében, játékában és a dudálás alkalmában nemcsak a magyarság, nemcsak az egész magyar nép, hanem még az egyes vidékek sajátosságai is kidomborodnak. Éppen ezért a nógrádi dudás és a nógrádi duda éppenúgy különbözött a más vidékek dudájától, dudásaitól, mint ahogy a nógrádi

ember háza, viselete is különbözött, vagy különbözik a más vidékek házaitól, vagy viseletétől. A népi kultúrának, a nép művészetének ez az egyik legszebb, legcsillogóbb vonása. Benne találjuk meg mind azt a gondolatot, mind azt a szépérzékét és alkotókészséget amit az elődök hordoztak, ami a mátt jellemzi és ami a jövőbe mutat.

Ezért kell szólnunk a nógrádi dudáról, a nógrádi dudásokról is, akik a nógrádi nép életében, — amint láttuk — jelentős szerepet töltöttek be. A nógrádi nép szórakozásaiban, táncmultságaiban lakodalmaiban a duda hangján csendültek fel azok a dallamok, azok a szövegek, amelyek a nógrádi nép lelkét, költészetét tükrözték vissza.

A duda egykori szerepét már nem állíthatjuk vissza. A gazdasági és társadalmi fejlődés során a nép számára is megnyitak a magasabb zenei igények kielégítésének a lehetőségei. Ma, a szocialista építés korszakában, amikor a rádió a legelgűgottabb falvainkban is sugározza magyar népdalkincsünk és a klasszikus zene legjavát és örökéletű szépségeit, a duda már nem elégítheti ki hiánytalanul a zenei igényeket. Ez viszont korántsem jelenti azt, hogy a dudát teljesen kirekesszük

népünk zenei életéből. Csak az a nép lehet életerős, amely hagyományait, kulturális értékeit megbecsüli. Nem kívánjuk azt, hogy mától kezdve minden pásztor ismét dudát készítsen magának és dudaszóval járjon a nyáj után. Arra sem gondolunk hogy mától kezdve falvaink táncmultságaiban, lakodalmaiban dudás fújja a táncdalokat. Azonban tánc hagyományaink és régi szokásaink felelevenítésében, haladó hagyományaink ápolásában népi hangszereinknek is szerepet kell biztosítani. Kultúrversenyeink bizonyítják legjobban, hogy pl. régi pásztor táncaink bemutatása nem képzelhető el dudaszó nélkül.

Elsőrendű feladatnak tartjuk, hogy az egyre szaporodó falusi népi együttesekben a duda is helyet kapjon. Népművelési szerveinknek, kultúrotthonainknak gondoskodniuk kell arról, hogy a dudakészítést és a dudálást az öreg pásztoroktól a fiatalok is megtanulják. Legalább meggyenk 2—3 falusi együttesének műsorában a dudának is feltétlenül szerepet kell kapnia.

Ma, amikor néphagyományaink megbecsüléséről annyit beszélünk itt az ideje, hogy ezt tettekkel is bizonyítsuk.

Nyéki Lajos

MADÁCH CIVILIZÁTORA

Madáchot általában »egyműves« költőként tartják nyilván. Vitathatatlan, hogy egyéb alkotásai eltörpülnek a Tragédia mellett. Lírájának legértékesebb darabjai a szabadságharc eszméinek és hőseinek állítanak emléket, de még ezek a versek is az almanach költők lagymatag nyelvén, avitt modorában szólnak. Drámáit sem minősíthetjük többre figyelemre méltó részletekkel rendelkező kísérleteknél. Nem valószínű, hogy valakinek is eszébe jusson pl. a Csák végnapjai, vagy akár a Csak tréfa színrevitele. De olvasótáborra sem nagyon tarthatnak számot ezek a művek. Irodalomtörténetírásunk is Az ember tragédiája szemszögéből ítéli meg Madách életművét, előzményként, adalékként, kulcsként kezeli egyéb írásait.

Van azonban még egy Madách-mű, amely fenntartás nélkül élőnek minősíthető, amely önmagában is megáll: A civilizátor. Ez az Arisztofánész modorában megírt kis komédia egyedül áll a szabadságharc bukását követő évtized irdalmáiban leplezetlenül, oly kegyetlen gúnnyal, de talán Adyig sem találjuk párját,

támadja az osztrák önkényuralmat. Tréfas rögtönzésnek készült a legszűkebb baráti kör számára de még ma is tanít egy egész nemzetet. Végső tanulságai ma is időszerűek. Különösen nagy szolgálatot tett a darab a 40-es években, a hitleri fasizmus őrzöngése idején, amikor a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma felfedezte, s Hont Ferenc rendezésében előadatta a »Független Színpad« névvel jelzett haladó színházi vállalkozás keretében. A moszkvai Új Hang is felfigyelt Madách művére, elismeréssel konstátálta, hogy »van a magyar határon belül jó magyar antifasiszta színpadi irodalom, ha egy kicsit régebben írták is«.

A mű az 1895-es év legelején keletkezett, közvetlenül Az ember tragédiája előtt. Voinovich Géza szellemesen »tűskés kis bokornak« nevezi, mely az »óriási bérc« oldalán nőtt. Ez a hasonlat már azért is találó mert a két mű között szervesebb eszmei kapcsolatot is felfedeztünk; nevezetesen: a sokat vitatott falanszter-jelenet helyes értelmezése — mint ahogy

ezt Sötér István épp a legutóbb vetette fel (Csillag, 1956. 1. sz., 131—2. old.). — A civilizátor figyelembevétele nélkül nehezen képzelhető el.

Mielőtt a szatíra részletesebb elemzésére térnénk röviden vázolni kell Madách politikai nézeteinek alakulását a 60-as évek elejéig. A költő a Széchenyi és Eötvös nevével fémjelzett nemesi liberalizmus híveként indul a politikai pályán, de fejlődése során egész közel kerül Kossuth eszméihez: a következetesen Habsburg-ellenes demokratizmushoz. Ami a nemesi liberalizmustól elkülöníti, épp az az egész fiatal éveitől jelentkező, következetesség amellyel szembeáll az idegen elnyomással. Már egyetemi tanulmányai idején a nemzeti függetlenség vágya, a zsarnokgyűlölet tölti el. Egyik professzorát például így búcsúztatja az egyetemi évzáró ünnepélyen: »Számodra hazánk parlag földjében nem teremnek babérok... De neked azért jutalmad megjövendő... ha testvérekké lesznek nemzetek... ha törvény fog ulti a trónon... ha néhányan nem ítélik el azokat, kiket a hon ártatlanoknak vall.« Az utolsó szavak félreérthetetlenül Kossuth és Lovassy bebörtönzésre céloznak. De Madách korai drámáinak alapmotívumát is ez a liberalizmusnál lényegében radikálisabb demokratizmus adja meg. Elég a Csak tréfa c. színműre utalunk melynek hőse, Zordy köztársasági összeesküvést szervez, Kossuth Védegyeletének híve, az arisztokrácia züllöttségé, a nemzeti reformmozgalom megalkuvó gyöngesége, az okátalan felekezeti torzsalkodások forradalmi fűtőtségu bírálata ragadtatják.

Fejlődésének logikus következménye, hogy Madáchot a szabadságharc hívei között találjuk. Hogy a harcban való tényleges részvételét csak betegsége akadályozta meg, épp Sötér indokolja meggyőző részletességgel említett tanulmányában. A világi katasztrófa nemcsak hazafias érzületét sebzte meg, de személyes tragédiák sorozatát zúditja a költőre. Rémdrámába illő sűrítéssel zajlanak az események: elveszti öccsét, hűgát sógorát, s a tízhónapos rabság, amelyet Kossuth titkárának rejtegetése miatt szenvedett el s amelyet szájhagyomány szerint még a porkolábok tettleges bántalmazásai is keserítettek, bezedés bizonyíték arra, hogy Madách nem volt az események semleges szemlélője. De mindennél meggyőzőbb bizonyíték: költészete. Bár ismeretes családi tragédiája lesújtja bár magánéletében nem talál megoldást, a nemzet sorsára bizalommal tekint. A sírvers műfaját egy bukott nemzet szenvedéseinek vádló hangulatú megszólaltatására használja fel (Pál öcsém sírjánál Az aradi sírra, Petőfi sírjára, Egy mártyr sírjára c. versek). Ezeknek a költeményeknek az alaphangulata nem elégikus, nyomát sem találjuk bennük a belenyugvásnak. Sőt, egyes versekben. mint például a »Nem féltetek hazám!« címűben, a nemzeti újjászületésébe vetett

hitét is kifejezi a költő, és látja azt is, hogy ez az újjászületés csak harc árán érhető el: »A lánc helyét csak szent vér mossa le...«

Az ilyen versek igazolják Sötér megállapításának helyességét, amely szerint a Bach-korszak idején »Madách magatartása a passzív ellenállás középnemességének egyik leg tisztább típusát testesíti meg«. De Madách politikai bátorsága és tisztánlátása még inkább kiviláglik, ha figyelembe vesszük, hogy az októberi diplomát követő időszakban milyen gyorsan és milyen határozatosan »aktivizálódik« nála ez a passzív rezisztencia. 1861-ben ő az újjáéledő megyei politikai élet legradikálisabb szereplője. A 48-as törvények teljes épségben tartása mellett száll s kra. Az 1861. március 12-i megyegyűlésen erőlyes hangú javaslatot terjeszt elő az egyezkedők ellen, hazaárulónak bélyegzi mindazokat, akik az országgyűlés hatáskörét általában az adó és katonaaállítás kérdéseiben különösen csorbítani akarják. Ugyanazon a napon adja ki képviselői programját »Politikai hitvallomás« címen. Röpiratában a francia forradalom hármass jelszavát alkalmazza a magyar eseményekre. Kossuthra hivatkozik a szabadságeszmék mellett tesz hitet: »Vannak általános elvek — írja —, melyeket rendíthetetlen alapokul bevallani lehet, sőt kell; melyeket még hasznossági tekintetből is feladni tilos; melyekért meghalni nemcsak egyesnek kötelessége, de melynek elárulásával nemzetnek is életet váltani halál helyett gyalázat, mert a javak között nem legfőbb az élet.«

Meggyőződése mellett az országgyűlésen is kitart. hiába környékezik a felirati párt hívei, elveit nem adja fel. Forradalmi bizalmatlansággal jelenti ki a bécsi kormányról: »nem jó barátokkal van dolgunk.« A forradalom után eltelt korszakot tizenkét évnvi »rohadás«-nak nevezi. 1861. május 28-án elmondott beszédében, amelynek oly nagy sikere volt, hogy a lapok arcképét is közlik, a következőképpen foglalja össze álláspontját: »Egyezkedni annyit tesz, mint követelésből is engedni akarni, a mi követeléseink pedig éppen úgy nem lehetnek engedés tárgyai mint a lenni, vagy nem lenni mint az élet és halál.«

Ez a minden egyezkedési hajlandóságot elítélő hűség 48 szelleméhez, avatja a Civilizátort irodalmunk legnagyobb alkotásainak sorába. — A darab központjában a nemzetiségi kérdés áll. A jelképes cselekménnyel azt leplezi le Madách, hogyan uszítja egymás ellen az osztrák gyarmatosító önkény a Duna-medencében élő népeket saját zsarnok uralmának fenntartása érdekében.

A magyarságot képviselő István gazda családias egyetértésben él cselédeivel: a nemzetiségekkel. Nyugalmukat azonban megzavarja Stroom, az osztrák abszolutizmus megtestesítője. Tolnai Vilmos figyelmeztetett rá először, hogy a civilizá-

lornak már a neve is parodisztikus jellegű. a hirhedt Bach Sándor rendőrniszterre utal, lévén a Bach szó jelentése patak, a Stroom-é pedig folyam.

Madách világosan érzékelteti szatírájában a gyarmati elnyomás és a kozmopolitizmus összefonódását. A civilizátor cinikusan hirdeti: »szintűgy hazám lesz, ahol jól lakom«, majd másü.t hivatását így foglalja össze: »Keresztény művelődés tudományom, kozmopolitizmus a mesterségem.« A nemzeti egyenjogúság eszméjével lázítja fel a nemzetiségeket István gazda ellen, de a szép szavak mögött aljas célok lappanganak. Stroom el-elcszólja magát: »Ha én intézném a ház dolgait egyenjogúság lenne mindenü.t, ha meztéláb is kéne járnia.«

Az elnyomó hatalomnak fontos érdeke, hogy alattvalói minél szűkebb látókörrrel rendelkezzenek, ne lássák a nagy összefüggéseket. Ezt a falanszteri ember-nyomortást, az embert öntudatlan csavará silányító specializálódás célzatát fejezik ki a civilizátor szavai: »Aki csizmát varr, az csiriz legyen utolsó ízeig, mi gondja másra . . . Csak egy van, mit mindennek tudni kell, adót fizetni engedelmesen.«

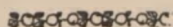
Madách szemléletesen mutatja be, hogy a gyarmati kizsákmányolás pörére vetközidegen hivatalnok-sereg élödsi mohóságát a svábbogarak kara, amely a civilizátort kísérve mindent belep, mindent felfal. A költő maró szatírával lepezi le hogyan va'nak a civilizáció vivmányai az elnyomás, a kizsákmányolás eszközeivé a gyarmatosítók kezében. Stroom cinikus egykedvűséggel kínálgatja népnyzó gépezeteit: »Mi célra a fehér búzakenyér, minden haszontalan dobjátok el szemétre a kukorica csutakját! Én gépet hoztam azt megörteni, jó! laktak véle, s a búzát adóba adjátok. Lám mi nagy-szerű eszközés?« — A civilizátor ideológiája az ember megvetésén alapul, minden ténykedését a telhetetlen harácsolás irányítja. »Előbb való a birtok mint az ember« — vallja arcátlanul. Az agyonbonyolított hivatali eljárásoknak is egyetlen célja: a népnyzás; a pörök vitelénél csak egy a fontos: sértett, sértő egyaránt minél többet fizessen. Stroom a legegy-szerűbb ügyet is tengerikigyóvá igyekszik nyújtani: »Addig nincs vége, míg nem akarom« — vágja a szerencsétlen áldozat szemébe. A bürokratizmus túlkapasait még a svábbogarak kara is sokalja. kétségbeesetten kéréli a szereplőket: ne kezdjenek el polgári pört, mert ez szé'feszítené a klasszikus dráma kereteit a végtelen pörösködés nem férne meg a hely és idő egységének műfaji szabályaival. Stroom még a lélekzetvételtől is jegyző-

könyveket, kimutatásokat készít; az ak! az istene csak azt ismeri el valóságnek, amiről papir van. István gazdának peidául oltási bizonyítványt ad. Mikor István tiltakozik: meg nincs beoitva, letorkolja: »Mit se tesz, csak a rubrika jól legyen betöltve.«

A nemzetiségek lassan-lassan látják, hogy törököt fogtak hogy túljártak ez eszükön. »Eben gubát cseréltünk« — sóhaj fel Mitrule, a román nemzetiség képviselője, a tót Janó is méltatlankodva mormog: »Úgy látszik a paradiplom kez-lődik meziteien fogunk maradni benne!«

De Madách nemcsak a Bach-korszak siserahadát támadja, némi utalás formájában megtalálhatjuk a szatírában a nemesi passzív rezisztencia bíralatát is. István gazda szinte a lustaságig egykedvű, beletörődik az eseményekbe; ahelyett, hogy harcolna Stroom ellen, kitér előle, kuc-kóba vonul: »Nincs oly vitéz több mint a hős magyar, ha egy kicsit későcskén ébred is.«

Nincs szándékunkban A civilizátor mondanivalóját eszményíteni. Nem azonosíthatjuk magunkat Madách patriarchális, idilli szemléletével a nemzetiségi kérdésben. Madách a gazda és a család viszonyt a magyarság és a nemzetiségek között minden megütközés nélkül természetesnek, egészségesnek, fenntarthatónak és fenntar-tandónak ítélte. A nemzetiségek ügyében szerkesztett, de már el nem mondott országgyűlési beszédében is az átlagnemes-ség álláspontját képviselte. Bár elismeri a nemzetiségek bizonyos kulturális igényeit, jogait a nyelvhasználat terén, bár az erőszakos, sovíniszta magyarosítást elítéli (megválasztása után külön szót tót ajkú választóihoz is) a politikai vezetésre csak a magyarságot tartja érdemesnek. Az a nemzetiségi összefogás tehát, amelyet komédiájában képvisel igen ingatag lábakon áll; inkább csak vágyálom, mint reálisai megalapozott politikai célkitűzés. Azzal azonban, hogy megis csak propagálta ezt az összefogást, s olyan időszakban, amikor erre komolyan csak Kossuth gondolt, nagy politikusaink sorába lépett elő. Azzal, hogy leleplezte a bécsi udvar mesterkedéseit a nemzetiségi ellentéteket szító aljas politikáját, igaz hazafiságról, éleslátásról tett tanubizonyságot. Legnagyobb érdeme azonban abban áll, hogy ügyesen szerkesztett, nyelvileg is friss szatírája harcra hívó jel a nemzetiségek **harc**i egységét propagálja az osztrák abszolutizmus ellen — egy olyan korszakban, amikor a nemes-ség zóme már belefásult a néma ellen-állásba, kapva kap az udvar békejobbán, elkábítva a sziréhangoktól, kiegyezésérem-töri a fejét.

GAJZÁGÓ ALADÁR

Az állattenyésztés kérdései a salgótarjáni járásban

Egy számba az egész megye állattenyésztését átfogó dolgozat nem süríthető bele, ezért csak a megye legfontosabb járásáról szól a tanulmány. Itt van a megyében a legtöbb ipari munkás, nem érdektelen tehát ennek a területnek mezőgazdasági ellátottságát megvizsgálni és különös súlyt a helyi termelés szerepét kidomborítani. A járás hús és állati termék ellátásának megítéléséhez részletesen meg kell vizsgálni, hogy milyen színvonalú és összetételű a járás állattenyésztése. Kiemeli az SZKP XX. kongresszusa is az állattenyésztés fel lendítésének fontosságát a népgazdaságban és az egyes körzetek sajátosságainak figyelembevételét.

Mielőtt a járás állattenyésztési kérdéseit és jellemzőit vizsgálnók, hasonlítsuk össze az 1935-ös esztendő állatállományát az első ötéves tervünk utolsó esztendejével. Az összehasonlítás során a szarvasmarha- és sertésállomány számbeli gyarapodását, a ló- és juhállomány számbeli csökkentését tapasztaljuk.

	1935.	1954. X. 1.
Szarvasmarha	8 444 db	9 996 db
Ló	4 138 db	3 296 db
Sertés	21 952 db	23 326 db
Juh	22 054 db	20 864 db

A szarvasmarha- és sertésállomány növekedése azonban nem volt egyenletes, nem a 20 év alatt elérhető fejlődést tükrözi. A fejlődés minimális. A második világháború a háborús pusztítások az okai nagyrészt ennek a lassú fejlődésnek. A járás állatállománya a második világháború következtében érzékeny veszteséget szenvedett. A loállomány felére, a szarvasmarhák száma 60 százalékra, a sertésállomány 40 százalékra és a juhok száma 30 százalékra csökkent. Nem volt kielégítő ütemű a fejlődés a második világháború után sem. A salgótarjáni járásban is elmaradt a mezőgazdaság az ipar fejlődésétől. Gátolták az előrehaladást egyes helytelen gazdaságpolitikai intézkedések, továbbá az, hogy a szocialista szektor még nem tudja kihasználni teljesen a nagyüzem adta lehetőségeket. Ezek azok az okok, amelyekben keresnünk kell állattenyésztésünk kedvezőtlen alakulását.

1935-höz viszonyítva nemcsak az állomány számában, hanem összetételében és az állomány minőségében is lényeges eltérések tapasztalhatók.

Lényeges változás az anyaállatok számának csökkenése amely a második világháború alatt indult meg. Megállapítható, hogy a szarvasmarhaállomány terén a tehének aránya 1954-ben kedvezőtlenebb volt, mint 1935-ben. Amíg a tehének aránya az összes szarvasmarhához viszonyítva 52 százalék volt addig 1954-ben csak 42,7 százalék volt. A sertésállomány összetétele azonos az 1935-ösével, azaz a kocák aránya maradt 10,8 százalékkal. Csak a lótenyésztés összetétele vált kedvezőbbé, mert 1935-ben a kancák aránya a loállományhoz viszonyítva 38,2 százalék volt, ami 1954-ben 39,6 százalékra emelkedett. Az anyaállatok aránya 1954-ben nem üti meg a megkívánt helyes arányt, ugyanis a tehének aránya az összes szarvasmarhaállományhoz viszonyítva 7,3 százalékkal, a kancák aránya a loállományhoz viszonyítva 10,4 százalékkal, a kocák aránya a sertésállományhoz viszonyítva 23 százalékkal alacsonyabb, mint a tenyésztésre kedvező arány. Egyedül a juhállományánál kedvező a kép, ahol az anyák aránya 6 százalékkal magasabb a megkívántnál.

Az állatállomány minőségében is megmutatkozik a romlás, mégpedig a lovak állóképességénél, a sertések gyenge takarmányértékességénél és ellenállóképességénél, a szarvasmarhák tejhozama területén a juhok testsúlyánál, a gyapjú minőségénél és mennyiségénél, valamint a baromfiak tojástermelésénél és csökkenő ellenállóképességénél.

E rövid történeti áttekintés és összehasonlítás után vizsgáljuk meg a járás számállatsűrűségét 1954. október 1-i állapot szerint (1 számosállat = 500 kg).

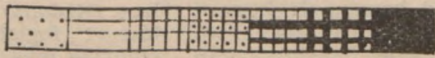
A járás számállatsűrűsége a négy főállatra (szarvasmarha, ló, sertés és juh) 100 kh. eltartható területre (szántó, rét és legelő) számítva 20,9. Ez a sűrűség az országos átlag alatt van. Az ország összes szántó-, rét- és legelőterületének 0,57 százaléka van a járásban és e területre jut az országos számosállatállományának 0,47 százaléka. A három mutató ismeretében megállapítható, hogy a medence a közepesnél

gyengébb állattenyésztő terület. Vannak olyan községei ahol 100 kh. eltartóterületre csak 10—15 számosállat jut (Etes, Zagyvapálfalva és Mátraverebély), ami igen alacsony arány. Vannak azonban olyan területek ahol az arány az országos

átlag felett áll. A járás Dny-i területén Kishartyán Márkháza és Szupatak községek kivételével 20—25 számosállat jut 100 kh. eltartóterületre. Kishartyánban 29,6, Márkházán 33,2 és Szupatakon 58,6. Az utóbbi két község erősen mezőgazdasági

JELMAGYARÁZAT:

10-15 15,1-20 20,1-25 25,1-30 30,1-35 35,1-40 50-100

ELTARTÓTERÜLET-SZÁNTÓ, RÉT ÉS LEGELŐ!

jellegű. Hasonló kedvező göcot találunk a medence DK-i területén. Dorogházán és Mátramindszenten, ahol 37,6 illetve 32,2 a számosállatmutató. Dorogháza ipari jellegű község, amely magas számosállatmutatóját a község területén lévő kisterenyei állami gazdaság sertéshizlaldájának köszönheti. Kiemelhető még a járás E-i részén Szilaspogony, valamint D-en Maconka is, ahol a sűrűség 26,8, ill. 26,9. A fel nem sorolt községekben — Karancsberény, Zabar, Bárna, Vizslás, Nemti és Salgótarján kivételével — a számosállatsűrűség 15,1—20-ig, a kivételként említett helyeken 20,1—25 a sűrűség. A 15,1—20 terjedő sűrűséget a járás községeinek egyharmadában találhatjuk meg. (A járás számosállatsűrűségének heterogén eloszlását mutatja a 100 kh. eltartóterületre vonatkozó térkép.)

A járás a múltban sem volt közepesnél jobb állattenyésztő terület. Az 1935-ös statisztikai felmérések szerint a járás szá-

mosállatállománya 13 835,9. 1954. okt. 1-i állapot szerint 14 402,2 tehát most nagyobb számosállatmennyiséget kell eltartania az ipari létesítmények, házépítések folytán összbizsgorodott eltartóterületnek.

A járás számosállatának 55,3 százaléka szarvasmarha, 18,3 százaléka ló, 16,1 százaléka sertés és 10,3 százaléka juh. Ezek az arányszámok az országos átlagtól eltérnek. A legnagyobb eltérés a szarvasmarha- és juhállomány terén tapasztalható. A járás domináló állatának, a szarvasmarhának a számosállatmennyiségben való részesedése kisebb, mint országos viszonylatban, a juhállomány részesedése viszont magasabb az országos aránynál.

A szocialista szektor a salgótarjáni járásban még nem bontakozott ki kellően. Ezt igazolják az alábbi táblázatok is amelyek bemutadják az összes számosállatállomány és az egyes állatfajták megoszlását a különböző gazdasági szektorok között.

1. AZ ÖSSZES SZÁMOSÁLLAT MEGOSZLÁSA:

Állami gazdaság birtokában	12,4 %
Termelőszövetkezetek birtokában	5 — „
Egyéb szoc. szektor birtokában	66 .
Egyéni gazdaságok birtokában	76, — .
	100 — 0%

2. AZ EGYES ÁLLATFAJTÁK MEGOSZLÁSA SZEKTOROK SZERINT:

	Szarvasmarha:	Ló:	Sertés:	Juh:
ÁG	9,1%	7,7%	22 — 0%	22 — 0%
TSZ	3,5%	4,3%	5,6 %	16, — 0%
Egyéb szoc. szekt.	1,2%	18,4%	4,6 %	16,5 %
Egyéni gazdaságok	86,2%	69,6%	67,8 %	45,5 %

Az egyéni gazdaságok az állami gazdaságok és a tsz-ek állatállományában a vezető helyet a szarvasmarha foglalja el. Az utóbbi két szektornál azonban a szarvasmarhák részesedése a számosállatállományban nem kedvező. Az alábbi térkép grafikonja, amely szemlélteti a medence számosállatállományát az 1935. és 1954-es években, tükrözi a helytelen arányt. Ugyanis, amíg az egyének kezén lévő számosállatállomány 62,9 százaléka a szarvasmarha, addig az állami gazdaságoknál ez a mutató 40,4 százalék és a tsz-eknél 33,5 százalék. Mindkettő igen alacsony arány.

Feltűnő, hogy a járásban, a juh kivételével, az összes állatfajtát az egyénileg dolgozó gazdaságok tartják döntően kezben. Ez a megállapítás nemcsak a szarvasmarhára, lóra és sertésre vonatkozik hanem a szárnyasokra és a méhállományra is. Ennek a magyarázatát részben abban az említett okban kell keresnünk hogy a szocialista szektor a járásban még nem tudja eléggé kihasználni a nagyüzem előnyeit, valamint abban, hogy a termelőszövetkezetek aránylag kis földterülettel rendelkeznek és a takarmánybázisuk szegényes. A medence 16 termelőszövetkezetéből

csak a cserdi »Búzakalász«, valamint a lucfalvi »Petőfi« termelőszövetkezetek intenzív állattenyésztők. A kisterenyei zabari és karancskeszi állami gazdaság állattenyésztő profilú ugyan, de megalakulásuk óta az állatállomány számbeli növekedése nem tartott lépést földterületük nagyságával, aminek fő oka a jelenős elhullási százalék.

Az 1954. okt. 1-i állapotot tekintve megállapítható hogy az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben a sertés, főként azonban a juh terjedt el a szarvasmarha rováására. Pl. a járás 16 termelőszövetkezetében mindössze 304 szarvasmarha volt, s ezzel szemben 1324 a sertés és 3358 a juhok száma. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy a sertésnek jó ára van, gyorsabban lehet hasznosítani, mint a szarvasmarhát. Az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek valamint az Egri Gyapjútermelő Vállalat kőútpusztai telepe (Kishartyán) nagyszámú juh tenyésztésével foglalkoznak. A juhállomány viszonylag magas száma kedvező, mert a járás gyenge legelőit sok helyen csak a juh tudja hasznosítani.

Az állatállomány az egyénileg dolgozó gazdaságokban sem a megkívánható mó-

don oszlik meg. Az egyéni gazdaságokban a juhtenyésztés szorult háttérbe a legelőhiány miatt, viszont jelentős a szarvasmarha- és sertésenyésztés.

A járás ipari munkásai és kétlaki dolgozói nagy számban tartanak sertést és kecskét. A sertésállomány felfrissítésére és hizlalási célra ősz táján vagontételekben érkezik a járásba az Alföldön megvásárolt sertés. A kecskeállomány a második világháború óta jelentősen megnövekedett, s bár pontos statisztikai adataink nincsenek nem tévedünk, ha számukat 8—9000-re becsüljük.

TAKARMÁNYELLÁTÁS

Az 1952—53-as és 1953—54-es gazdasági években a szocialista és a magánszektornál a termelt szalastakarmány mennyisége kielégítő volt. Kivételként csak a kő-kütpusztai gyapjútermelő vállalatot kell megemlíteni amely csak 30—40 százalékban tudta megtermelni szalastakarmányszükségletét. Az 1951—52-es gazdasági évben a járás szalastakarmányszükséglete nem volt biztosítva. E hiányosságot azzal számolták fel, hogy az egyénileg dolgozó parasztgazdaságok és tsz-ek szántóterületén a 10 százalékot kitevő pillangósok vetésterületét 15 százalékra emelték.

A termelőszövetkezetek szalastakarmányszükségletének 40 százalékát a rét, 60 százalékát a szántóföld adja. Az egyéni gazdaságoknál az arány általában 50—50 százalék. Az állami gazdaságoknál a szalastakarmány bázisa a szántóföld.

Abból a szempontból, hogy a takarmányszükségletet a rét, vagy a szántóföld biztosítja-e nagyobb mértékben az egyénileg dolgozó parasztgazdaságok állatállománya számára, a járást három egységre oszthatjuk: 1. Nádújfalu és környéke, ahol a rét 60 százalékban szántó 40 százalékban. 2. Karancs-vögye és Cered környéke, a rét 50 százalékban, szántó 50 százalékban. 3. Kisbárkány és környéke, ahol a rét 40 százalékban, szántó 60 százalékban biztosítja a takarmányszükségletet. Ezzel szemben az Ipoly mentén lévő községekben a szécsényi járásban a szalastakarmány bázis a rét. A salgótarjáni járásban kevesebb viszont a rét, mint az Ipoly mentén mert a rétek jelentős részét szántónak törték fel. Előfordult ugyan, hogy pl. a karancseszki állami gazdaságban nem volt elegendő a szalastakarmány mennyisége, de a hiányzó mennyiséget a járás területéről tudta pótolni. A rétek és legelők egészségesek ugyan nem májmételeyesek, de minőségük általában nem kielégítő, — »soványak«. Sok rét teljesen el van savanyodva és csak III. osztályú szénát terem. Ha az állattenyésztés megvívásának ugrást akar elérni a járás, akkor a réteket és legelőket megfelelően kell gondozza és meg kell tegye az óvintézkedéseket hogy a patakok a réteket legelőket és a szántóföldeket sehol se öntsék el. Több patak medre elhanyagolt, nincs sza-

bályozva és jelentős károkat okoznak kiáradásukkal. Ilyen pl. a Dobroda-patak, amely Karancsalja, Bocsárlapujtó, Karancsberény és Karancseszki községek határában tesz kárt. E patak pl. 1954-ben a karancseszki állami gazdaság területén 13 vagon takarmányrétet tett tönkre és 200 q takarmány minőségét rontotta le. Hasonló károkat okozott a Tarna-patak is Cered, Zabar és Szilaspogony határában. Nem céltalan azt sem megemlíteni, hogy a zagyvarónai réteket és legelőket mintegy 100 kh. területen a zagyvarónai erdőmű pernyeje beszennyezi és ezzel szinte értéktelenné teszi az ottani etelaterületet.

Amíg a járás szalastakarmányszükséglete kielégített, addig az abraktakarmányban jelentős hiány mutatkozik. Mindhárom szektorra érvényes e megállapítás. Pl. a termelőszövetkezetek 1952—53. és 1953—54. gazdasági években 10—10 vagon abraktakarmányt vásároltak Hajdú és Szabolcs megyéből. Az előirt takarmányozási normát véve alapul az 1954. október 31-i kimutatások szerint az új termésig a termelőszövetkezeteknél 4700 q volt az abraktakarmány hiánya. Ezt a hiányt csökkentette a szalastakarmány felesleg, a burgonya felhasználása és a makkoltatás. Ez utóbbival szívesen élnek a járás termelőszövetkezei. A két karancseszki, mátramindegyházi és a lucfalvi, ceredi, bocsárlapujtói, etesi, bármái tsz-ben folyik rendszeres makkoltatás. A fogyasztott makk kb. 400 q abraktakarmánynak felel meg.

Tekintélyes mennyiségben érkezik abraktakarmány a szécsényi járásból, Békés, Hajdú és Szabolcs megyékből. (A salgótarjáni piacon az abraktakarmány ára magas, mert az ipari munkások tekintélyes mennyiségben hizlalnak.) A járásban a leggyengébben ellátott gazdaság a kő-kütpusztai gyapjútermelő vállalat amely még a szalastakarmány szükségletét sem tudja fedezni. E gazdaság elhanyagolt állapotú tartaléköldeket kapott. A szalastakarmány hiányzó részét Heves, Tarnaszentmiklós és Kisköre vidékéről vásárolják fel az abraktakarmányt pedig központi készletből, Budapestről kapja. A bősegesebb takarmányalap silózással való megteremtése a járás területén mind nagyobb teret kezd hódítani. Egyelőre azonban még a silózott takarmány mennyisége kevés, mert az egyének idegenkednek a takarmányalap növelésének ettől a módjától.

SZARVASMARHAÁLLOMÁNY

Az 1935-ös állatszámolás szerint a medencében 8444 db szarvasmarha volt, ebből tehén 4367. Tenyészirány ekkor is a magyar tarka volt. Egy-két községben főleg nagybirtokon, tartottak magyar-erdélyi fajtát pl. Kisterenyén.

1954. október 1-i állapot szerint a járás szarvasmarhaállománya 9996. ebből tehén 4270 db. A medence legőbb községében

emelkedett a szarvasmarhaállomány, de ugyanakkor romlott több községben a tehének aránya az állományhoz viszonyítva. Feltűnő romlás mutat Karancseszli, Bocsárlapujtó, Sámsonháza és Kazár. Ez is alátámasztja a céltudatos állattenyésztés hiányát a járásban. A járás tenyésziránya továbbra is a magyar fajta. Az összes gazdasági szektorban e fajtát kedvelik a legjobban. A szarvasmarhaállomány zömét az egyéni gazdaságok tartják kézben. A szoc. szektor birtokában az állomány 13,9 százalékát teszi ki.

Nógrád megyében és így a salgótarjáni járásban is szarvasmarha felmérés folyik abból a célból, hogy olyan szarvasmarhaállományt alakítsanak ki, amely alapja lesz a jobb tulajdonságokkal bíró nógrádi fajta kitenyésztésének. Téves felfogás, hogy Nógrád megyében nógrádi és ipolyvölgyi tájfajta van. Ugyanis, ha az itteni szarvasmarhaállományt összehasonlítjuk az ország egyéb magyar-tarka állományával, ha ározzott különbséget nem találunk. A jövő feladata, hogy szarvasmarhaállományunkat a helyi adottságokhoz mérten egységes típusúvá alakítsuk, amely egyesíti magában a jó küllemet, egészséges és szilárd szervezetet és a bő hústömeg szolgáltatása mellett a jó tejelőképességet. A szarvasmarha tartása még sok helyütt primitív agrotechnikai viszonyokat tükröz az egyéni gazdaságokban. A szoc. szektorban már megkezdtek a tehénállomány fejlesztését, de még mindig elmaradnak az egyéni parasztek tehénállományának százalékos részesegetől. Az egyéni parasztgazdaságok tulajdonában lévő szarvasmarhaállomány 45,2 százaléka, a tsz-ek birtokában lévő állomány 32,8 százaléka és az állami gazdaságok szarvasmarhaállományának csupán 30,1 százaléka tehen. A járás viszonylatában a tehénarány mutató 42,7, ami a kívánalmakat nem elégítheti ki. Az elkövetkező időszakban a járás állattenyésztése előtt az az egyik fő feladat, hogy a tehének arányát az összes szarvasmarhaállományhoz viszonyítva emeljék, ugyanis a legtöbb községben a tehének aránya az összes állományhoz viszonyítva mélyen 50 százalék alatt van. 50—60 százalék közti arányt csak 9, 60 százalék feletti csak 3 község tud felmutatni: Karancsalja, Kishartyán és Maconka. 50 százalék feletti tehénállománnyal rendelkező községek a nagy ipari göcök közelében helyezkednek el. Salgótarjánhoz közel. Somoskőújfalu, Karancsalja, Etes, Kishartyán, Kazár, Vizslás, de még ide lehet számítani Karancsberényt is. Kisterenyéhez és Nagybatonyhoz közel vannak: Maconka, Szupatak és Mátraverebély. Ezek a községek Salgótarjánban, Nagybatonyban és Kisterenyén könnyen tudják a tejuket értékesíteni.

A járás teheneinek tejhozama alacsony, amíg országosan a magyar tarka fajta 3000—4000 literes tejhozamra is képes, addig a medence tehénállománya még meg

sem közelíti ezt a mennyiséget.

A járás gazdasága, tekintettel a jelentős tej- és tejtermékfogyasztásra és arra, hogy a begyűjtött tejet hosszú és körülményes utakon szállítják a szécsényi és a pástói tejfeldolgozóba, megkíván egy tejfeldolgozó létesítést. Helyes volna Salgótarjánban létesíteni a tejfeldolgozó üzemet, mert a járás legnagyobb fogyasztója.

A járás területén a tehéneket a szoc. szektor nem igázza. Az egyéni gazdaságokban még elvették több községben igavonásra még mindig felhasználják a tehénállományt (Somoskő, Lucfalva, Nagybárcskány, Sámsonháza és Kisbárcskány), ahol ez régi szokás.

LÓÁLLOMÁNY

1935-höz viszonyítva a lóállományban lényeges apadás tapasztalható. Az 1935-ben 4138 db-ot kitevő állomány 1954. okt. 1-re 3296-ra csökkent. Az állomány csökkenésével szemben a kancák aránya az állományhoz viszonyítva egészen minimális mértékben javult. 1935-ben 1584 kanca volt (38,2 százalék), 1954. okt. 1-i állapot szerint 1305 a kancaállomány (39,6 százalék).

Az állomány csökkenésének okát nem lehet kizárólag a mezőgazdaság gépesítésében keresnünk, különösen a salgótarjáni járásban nem, ahol a domborzati viszonyok amúgy sem teszik lehetővé a mezőgazdasági munkák nagyarányú gépesítését. A lóállomány csökkenésénél elsősorban a háborús pusztítások és gazdaságpolitikai intézkedések játszottak közre.

Az állomány megoszlása a járásban egyenletesnek mondható. Csupán Salgótarjánban találunk nagyobb sűrűséget, mert több szocialista vállalat is rendelkezik lóállománnyal.

A termelőszövetkezetek birtokában feltűnően kevés ló van a járás lóállományának csupán 4,3 százaléka. A tsz-ek ugyanis nem foglalkoznak lótenyésztéssel és a mezőgazdasági munkák nagyobb fokú gépesítése felmenti őket a nagyobb lóállomány tartása alól. Az állami gazdaságok, a nagyobb fokú gépesítés ellenére is, szépszámu lóállománnyal rendelkeznek, mert mindhárom gazdaságban folyik lótenyésztés. A jelek szerint a zabari állami gazdaság lótenyésztése fog elsősorban felfejlődni a járásban.

A lótenyésztés iránya a múltban is a lipicai volt, de szép számban tartottak — főként a nagybirtokosok — muraközi igáslovakat. A jelenlegi állomány eléggé kevert, mert az egyéni gazdálkodó parasztnál és lótarlóknál az állomány jelentős részét meleg félvérek alkotják de nagy számban találunk tisztavérű lipicait és nóniusz.

A különböző földrajzi tankönyvek Nógrád megyét nóniusz-körzetnek állítják be. Ez a megállapítás a salgótarjáni járásra nem vonatkozik, ugyanis itt a tenyészirány a lipicai. Ezt igazolja a gyöngyösi méntelep

apaállat kihelyezési terve is, mely a járás négy megtermékenyítő állomására: Karancseszki, Szilaspogony és Sóshartyán természetesen, Kisterenye mesterséges állomásokra lipicai méneket helyeztet ki a múltban és helyez ki most is. A járás tehát lipicai körzet. de még megtalálható a nóniusz, a magyar félvér stb. kanca is. apaállatban azonban csak a lipicai, amely edzett és szívós, s a salgótarjáni járás dimbes-dombos vidékére való.

JUHÁLLOMÁNY

A járás juhállománya az 1935-ös állományhoz viszonyítva kb. 5 százalékkal csökkent. A fasiszta háborúban az állomány jelentős részét nyugatra elhajtották és a járásban a juhállományt érte a legnagyobb veszteség.

A múltban fajta szerint nem volt annyira egységes az állomány, mint jelenleg. Az állattenyésztési terv a járásban az amúgy is jól bevált fésűs merinóit szorgalmazza. A járás juhállományának kb. 80 százaléka merinói, a többi főként cigája. A juh tenyésztése mezőgazdasági szempontból is igen jelentős mert a juh jól hasznosítja a gyenge legelőket így pl. Kishartyán, Nemti, Cered, Kistárkány, Márkháza, Sámsonháza határában és értékes trágyatermelő.

Az egész járás területén nem folyik juhtenyésztés. Egyes községekben teljesen hiányzik. Ilyenek: Somoskő Somoskőújfalú, Zagyvaróna. Etes, Mátraverebély, Maconka. E helyeken a múltban sem folyt juhtenyésztés. Velük szemben két sűrű gócot találunk: Zabar és Kishartyán községekben. A juhtenyésztés több helyütt visszavonult, ugyanakkor több községben előretört. A legnagyobb epadást mutatja Kisterenye Salgótarján Dorogháza, Nádújfalu és Kazár. Ezekben a helyeken a régi nagybirtokokon folyt jelentős juhtenyésztés. 1935-höz viszonyítva a szociális szektorral rendelkező községekben fejlődött fel a juhtenyésztés. (Pl. Karancseszki, Kishartyán, Zabar és Lucfalva.)

A juhállomány kb. 50 százalékat az egyénileg dolgozó parasztok 50 százalékat a szoc. szektor tartja kézben. A tsz-ek előszeretettel foglalkoznak juhtenyésztéssel, számos állományuk 33 százaléka szarvasmarha. A legtöbb juhot a lucfalvi »Petőfi« tsz tenyészti. A juhállomány 16,5 százaléka az Egeri Gyapjútermelő Vállalat Kőkút-pusztai telepén van amelynek állománya nyár folyamán megoszlik Zagyvapálfalva, Etes és Kishartyán területén lévő legelőkön.

A járás juhállományának 22,5 százalékat az állami gazdaságoknál találjuk. Legfejlettebb a juhtenyésztés a zabari állami gazdaságban, amely állományának 20 százalékat Cered 80 százalékat Zabar határában helyezi el. A gazdaság állománya 1954. okt. 1-i állapot szerint 2280 db volt. A kisterenyei és Karancseszki állami gazdaságok kb. ennyit tenyésztenek. Mindhá-

rom állami gazdaságban, valamint a tsz-ekben fésűs merinóit tenyésztik. A juhtenyésztés célja a gyapjú, ami az állami gazdaságoknál domborodik ki a legelőseben.

Gyapjútermelés terén kedvező helyen áll a járás országos viszonylatban. A nőgrádi gyapjút általában szívesen fogadja az ipar könnyű feldolgozhatósága miatt. Az Egeri Gyapjútermelő Vállalat Kőkút-pusztai cég gazdaságában a gyapjút Salgótarjánon keresztül jut a budapesti Fésűsfonó Gyárba. Kívánatosabb volna a gyapjút Salgótarján helyett Zagyvapálfalván vagonirozni mivel az áru felesleges utat tesz meg Zagyvapálfalvától Salgótarjániig. A zabari állami gazdaságban nyírt gyapjú kiváló minősége miatt a budapesti kalapgyárak dolgozzák fel. A gyapjú minősége szempontjából a zabari állami gazdaság országosan a második helyen áll az állami gazdaságok között.

1954-ben a legnagyobb nyírási átlagot az Egeri Gyapjútermelő Vállalat érte el a 4,35 kg-os produktummal. A termelőségvetkezeti átlag 31 kg volt. A tsz-ek közül a legnagyobb nyírási átlagot a lucfalvi »Petőfi« tsz érte el; 4 kg-ot.

SERTÉSÁLLOMÁNY

A járás sertésállománya az 1935-ös évhez viszonyítva több mint 6 százalékkal emelkedett. A kocák aránya a sertésállományhoz viszonyítva a járás községeinek kétharmadában nem éri el a 13 százalékot. Legkedvezőbb a kép Nagybátony, Kisterenye, Kishartyán és Szupatak községekben, ahol a kocák aránya 20 százalék felett van. Nagybátony esetében a kisterenyei állami gazdaság kedvező szervezeti sertésállományának hatása jelentkezik. Lucfalván pedig a »Petőfi« tsz intenzív sertésenyésztése javítja a tenyész kocák mutatóját. Az egyéni gazdaságokban járási viszonylatban kedvezőtlen a kép mert a kocák aránya alig éri el a 11 százalékot. Kevés a koca, sok a hízó. Hiányzik a céltudatos továbbtenyésztés. A tsz-ekben 28 százalék a koca arány mutató, az állami gazdaságokban pedig nem haladja meg az egyéni koca arányát. Az utóbbi szektorban is sok a hízó. Nem mondhatjuk ezt el a tsz-re is. Pl. az 1954. okt. állapot szerint a járás tsz-eiben feltűnően kevés volt a hízó. A ceredi »Kelet Fénye« tsz, amely sorrendben a 3. a sertésenyésztésben nem hízalt egy darabot sem. Ennek okát az abraktakarmányhiányon kell keresnünk. A tsz-ek inkább szaporítással foglalkoznak eladásra.

A sertésállomány egyenletesen oszlik meg a járás területén. Csupán Dorogháza és Szupatak községben találunk feltűnő sűrűséget.

A sertésállomány 67 százalékat az egyének tartják kézben. Az összállományból 22 százalékból részesedik a kisterenyei és a Karancseszki állami gazdaság. A tsz-ek és állami gazdaságok számos állat-

állományában nagyobb százalékot foglal el a sertés, mint az egyénileg dolgozó parasztek és sertéstartók állományában.

A járásban általában a mangalica fajtát tenyésztik, mert ez felel meg leginkább a terület klíma- és rőghatásának. Egyedül a lucfalvi »Petőfi« tsz-ben folytattak kísérletet a kornval és berkshiri keresztezéssel. A járás területén a dorogházi hízaló telepen kívül Salgótarjában a Dugdelpusztán, a vágóhid tulajdonában van hízalda, melyben 1954. okt. 1-én 450 hízó volt elhelyezve. A gyarak közül a salgótarjáni üveg gyár hízal. Folyik még hízalás a kisterenyei malomban és Nagybátonyban a salgótarjáni üzemi konyha számára kevés hízó beállításával.

EGYÉB ÁGAZATOK:

A kecske erősen elterjedt a járásban. Kizárólag az egyéneknél, a kétlakiaknál és az ipari feldolgozó udvarában találjuk meg a kevés gondozást igénylő állatot. Erősen elterjedt Salgótarjában, Zagyvarónán, Homokterenyén, Kazáron, Mátra-szelén és a Karancs-völgy községeiben. A kecskeállomány növekedése csökkenti a szarvasmarhák legelő területét, másrésztől, mivel a kecskék legeltetése — bár szabálytalanul — az erdőben is folyik, kárt tesz az erdőállományban is.

A méhészet számára megtalálhatjuk a kedvező feltételeket. A tsz és állami gazdaságok nem élnek a kedvező lehetőséggel, mert mindkét szektorban hiányzik a méhészet. A magánszektor sem tart kellő számú méhcsaládot, mindössze 2100 méhcsalád van a járás területén, ennek oka a szakmai hozzáértés hiánya. A múltban főként a tanítók foglalkoztak méhészettel.

Méhcsaládok száma terén Salgótarján, Zagyvapálfalva, Karancseszki és Homokterenye vezetnek. A járás akácosait a vándorméhészek igyekeznek kihalásnak. Akácvirágzs idején Debresen Gyula Mezőberény, Kecskemét vidékeinek méhészei keresik fel a salgótarjáni járást.

Selyemhernyótenyésztés és a járás területén említésre nem méltó. Hiányzanak az alapfeltételek és így az iparszerű tenyésztésre nem lehet gondolni.

A járás **baromfitenyésztése** nem áll kellő szinten. Az állami gazdaságokban pl. teljesen hiányzik, tsz-ekben is kicsi a kacsa- és libaállomány és ez is a lucfalvi »Petőfi« tsz-re korlátozódik. Az egyéneknél a baromfiállomány nagyon vegyes. Cél a kendermagos magyar fajta tyúk elterjesztése. Vizi szárnyasok körében sok a tarka liba és kacsa. Ezeket a tenyésztésből ki kellene vonni, mert csak a fehér tollat használják fel. A baromfitenyésztés elhanyagoltsága az újtól való tartózkodásra és hozzá nem értésre vezethető vissza. Ez utóbbi következménye a naposcsibék magas pusztulási aránya. Pl. 1953-ban a tsz-ekben 10 000 naposcsibéből 6000 pusztult el.

Haltenyésztés: A járásban átfutó pata-

kokban halászati lehetőség nincsen. Az egész vidék vízben szegény terület. Több helyütt foglalkoztak már halastó létesítésének gondolatával, de egyedül a Karancseszki állami gazdaság gondolata látszik kivitelezhetőnek. A Dobroda-patak mentén 50—60 kh. területen Karancsesziben meg van a lehetősége a mesterséges halastó megépítésének.

Röviden áttekintettük a járás állattenyésztési kérdéseit. Az állatállományban lényeges változás 1935-höz viszonyítva nem történt. Ugyanakkor azonban jelentősen emelkedett a járás és Salgótarján összalakosságának, ezen belül az ipari és bányászodó dolgozók létszáma. A megnövekedett lakosság fokozódó igényeit a járás állati termékei nem tudják kielégíteni. Sem a tejtermék, sem a húsnemű nem fedezi a járás közellátását.

Az évi 25 200 q élőállat járási közellátási kontingensnek csak 45 százalékát fedezi a járás. A vágómarhahányt a pásztói és a szécsényi járásból, a sertéshányt pedig az említett két járáson kívül Szolnok és Heves megyéből biztosítják. Az állatállomány szektorális megoszlásából következik, hogy az élőállatállomány zömét (67 százalékát) a szektor szolgáltatja.

A járás állattenyésztése előtt több megoldandó probléma van, amelynek megoldásával javulni fog az állomány összetétele, az állomány minősége és hús- és tejellátás.

1. Növelni kell a szarvasmarhaállományon belül 50 százalékra a tehénállományt. Ki kell alakítani a nógrádi tájfajtát és emelni kell a tejhozamot, valamint a tej zsírszázalékát.

2. A loállományon belül növelni kell a kancák arányát és tovább kell szorgalmazni a lipicai fajta számszerű és százalékos növekedését.

3. A juhtenyésztés elsőrendű feladata, hogy megfelelő takarmányozással és megfelelő fajta tenyésztéssel és az állatállomány átlagos elősúlyát 45 kg fölé emeljék. Gondoskodni kell a juhászok utánpótlásáról, pl. a kellő gondozás hiánya miatt, valamint a takarmány hiánya miatt 1954 első felében kb. 1000 bárány pusztult el a Karancseszki állami gazdaságban. Mellőzni kell az Alföldről való behozatalt, mert a gyakorlat azt mutatta, hogy az onnan be telepített juhok akklimatizációja rossz. Pl. 1953-ban az Egri Gyapjútermelő Vállalat Jászladány, Kisköre, Jászkisér, Erdőtelek, Esztergom, Szolnok vidékéről betelepített Salgótarjában több száz juhot, amelyek rövid idő múlva erősen leromlottak és nagy százalékuk tüdőgyulladásban elpusztultak.

4. Meg kell szüntetni az anyakocák idényjellegű tartását, amit főként az egyénileg dolgozó parasztek és sertéstartók alkalmaznak. Általában növelni kell a továbbtenyésztés érdekében a kocák számát.

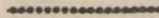
5. Szorgalmazni kellene a juhtenyésztés és baromfitartást, főként a szocialista szektorban.

6. Az állatok minőségét tartásához tovább

kell emelni a takarmánybázist, s azt olyan szilárd alapra kell helyezni, hogy a norma szerinti mennyiségben álljon rendelkezésre. Ennek érdekében a pillangósok vetésterületét további 5 százalékkal kellene emelni s be kell vezetni zöld futószönyeget és a silózást az eddiginél nagyobb mértékben ki kell terjeszteni. Javítani kell a rétek és legelők minőséget,

valamint emelni kell az abraktakarmány hozamát és vetésterületét.

Bár a járás nem tartozik a jó állattenyésztő területek közé, mégis az itt felnevelt bár kevésse nemesített állatfajták fejlettek, ellenállóképességük erős s ezért az ország bármely területén könnyen alkalmazhatók.

SZABÓ BÉLA

A III. megyei képzőművészeti kiállításról

Az elmúlt év őszén. november 6 és 13 között rendezték megyénkben immár harmadszor a megye képzőművészeinek kiállítását Salgótarjánban.

A kiállítás egy év komoly munkájáról tanuskodott. A beérkezett művek száma több mint száz, ebből válogatta ki a zsűri a legérdemesebbeket. Az idei anyag számára és minőségre nézve is felette áll a tavalyinak.

Kár, hogy a fejlődés kevésbé látszik meg a témaválasztásban. Kevesen merék ábrázolni a márt, s ha meg is próbálták. többnyire nem sikerült úgy megoldani ok, mint az egyéb témákat.

A beérkezett művek nagyobbik része tájkép. Kétségtelen, hogy a táj a festői élmények gazdag lehetőségét nyújtja, mégis a visszatérő motívumok láttán bizonyos öncélúságot érezhetett a kiállítás látogató közönsége.

Művészeinknek nagyobb figyelemmel kell kísérniök és megörökíteniök megyénk dolgozóinak életét. Nógrád megye nemcsak festői tájakban bővelkedik, de számos lehetőséget ad az emberi tevékenység megörökítésére is.

Nagy számban érkeztek be grafikai művek. Ez a műfaj kiválóan alkalmas pillanatnyi élmények, benyomások rögzítésére és kevesebb technikai felkészültséget kíván.

A kiállítás anyagából kitűntek Farkas András, Iványi Ödön, Nagy Ferenc, Bóna Kovács Károly, Pataki József grafikai, festményei és id. Szabó István szobrai.

Farkas András sokoldalú, jó technikával dolgozó művész. »Korotavasz« című képe finom hangulatával kiemelkedett a tájképek közül. Olajképei technikai felkészültségét mutatják. Akvarelljei, rajzai többnyire mai témát dolgoznak fel (pl. Gyűlés után c. képe).

Farkas András: Olvasó öregasszony

Czinke Ferenc munkásságát néhány friss színekkel festett gvas, két olajkép és egy akvarell képviseli. Sokatigérő munkásság

termékei ezek. »Ronyvaparti halászk« c. képe szépen felépített kompozíciójával, friss színhatásaival lepte meg a nézőt.

Czinke Ferenc: Ronyvaparti halászk

Ezen a kiállításon mutatkozott be Iványi Ödön. Nyugodtan mondhatjuk hogy szép sikerrel. Olajképei a legjobbak közé tartoztak. Az »Iskolaudvar« c. képe a kompozíció kiforratlan volta ellenére is megkapó. A kép világos-sötét tónusellentétre épül. »Gordonkás« c. portréján még érezni mesterének, Rudnay Gyulának hatását. Tájképeiben azonban már túllép ezen.

Hamza Tibor képeit is most láthatjuk először a közönség. Az ő kedvenc kifejezési eszköze a tempera, de a kiállításon, mint jó akvarell festőt ismerhettük meg. »Kilátás a várból« és »A város széle« c. munkái a táj finom hangulatával, a színek szerénységével vonzották magukhoz a nézőt.

Pataki József rézkarcai közül a »Pala-döntő« c. tájképe és a »Cigányfiú« c. arcképe emelkedik ki finom rajzával jó fény-árnyék elosztásával.

Bóna Kovács Károly egyike azoknak, akik témájukat a mából merítik. Műveiben, melyek az Acélárugár műhelyeinek egy-egy jelenetét ábrázolják, igényesen nyúl a témához. Kár, hogy sokszor megoldatlanul hagy részleteket. »Kovácsműhely« c. képe egyike a legsikerültebb munkáinak.

Nagy Ferenc két művén (Parasztfej, Tárjáni városrészlet) még érezni, hogy alkotójuk hosszú évek után most nyúlt ecsethez. Rendkívül igényesen dolgozó művész.

A szobrászati alkotások közül (sajnos kevés volt) id. Szabó István munkái emelkednek ki. Főleg a bányászok életéből veszi témáit. »Birkózó fiúk« c. műve meglepő kedves, vidám hangulatával mozgalmasságával. A »Bányász« és »Bányászköszöntés« c. szobrai a bányász élet egy-egy epizódját jelenítik meg. Széles gesztusú, erős mozgású alakjai inkább bronzba kívánkoznak.

A kiállítás minden munkája hozzájárul a dolgozók képzőművészeti neveléséhez. Ezt igazolják az eredmények. Szép számmal jött a közönség, ami kedvet ad művészeinknek is.

Művészeink további fejlődésében bizonyára sokat jelent majd az önálló megyei képzőművészeti csoport megalakulása. Így lehetővé válik, hogy művészeink gyakrabban találkozzanak egymással megvitassák saját problémáikat és az általános művészeti problémákat. Szervezettenbbé gyorsabbá válik a képzőművészeti nevelés, megnő a közönség érdeklődése. Reméljük, hogy ennek jeleivel a következő megyei kiállításon már találkozunk.

A szécsényi országgyűlés 250. évfordulóját ünnepeltük

A szécsényi országgyűlés 250. évfordulóját szabadon ünnepeltük. Majdnem 250 év után a szabadságszerető magyar nép végre önállóan intézi országát sorsát. A szabad Magyarországról hosszú, évszázados harc folyt. Népünk történetének dicső fejezete tanúsítja ezt a harcot.

A végvári harcosok, kurucz vitézek után a 48-as szabadságharc hősei vörössípkás katonái szereztek dicsőséget a magyar népnek. Történelmünk későbbi szakaszán az 1919-es proletárhősök szították újra magára a szabadság lángját és teremteték meg — ha rövid időre is — a dolgozó szabad hazáját. Ezek a dicső harcok 240 évig belső és külső okok miatt sarkellenül végződtek. Évszázados küzdelem után 1945-ben nyertük vissza függetlenségünket. «Most, amikor visszanyertük nemzeti függetlenségünket, most még sokkal inkább, mint eddig elérkezett az ideje, hogy visszanyúljunk Hunyadi, Rákóczi, Petőfi életét és erőteljes hagyományaihoz», — állapítja meg a MDP II. Kongresszusa, Szükséges, hogy emlékezzünk dicső multunkra, a haladásért vívott küzdelmünkre, mert tanulságul szolgál az új nemzedéknek megtanulja, hogy hogyan kell élni, dolgozni, harcolni a magyar nép függetlenségéért».

A Rákóczi szabadságharcot az ország gyarmati helyzete váltotta ki. A török kiűzése után új korszakok — a Habsburgok kezdték megszállni az országot. Az új megszállók még kegyetlenebbül zsarolták népünket, fosztogatták hazánkat. Az egykori írásokból tudjuk, hogy milyen állapotok voltak. II. Rákóczi Ferenc emlékirataiban ezt írja: «A köznépkor fogyott minden értékéből és kétségbeesett. Sokan felakasztották magukat, mások török szolgálatba álltak, sőt olyanok is akadtak, akik feleségüket a végrehajtnak, gyermekeiket a törököknek adták zálogba».

Az ország népével a török is szelidebben bánt, s az osztrákok egy esztendeji sarcolása fölött azzal, amit a törököknek 50 esztendeig fizettek».

Ez a szomorú helyzet olaj volt arra a tűzre, ami a 150 éves török pusztítás hamuja alatt izzott. A szabadságra vágyó, sorruk jobbra fordulásáért harcoló szegény legények az érdem, hogy ezt a tüzet lángokra lobbantották és ha csak néhány évre is, magasra tartották. Mezítlábas jobbágyok, bujdosó legények szálltak szembe — eleinte kezdetleges fegyverekkel — a német megszállókkal. Ővék az érdem, hogy a nép mellé álltak olyan kiváló férfiak is, mint II. Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós.

A nemesség jórésze sokáig nem tudta, melyik pártra álljon, mert egyformán «félt a néptől és a németektől». (Rákóczi) Hóvá-tartozásukat csak a jobbágyok bátor fellépése, a kurucz seregek sikerei és Rákóczi élesen hangsúlyozott németellenes törekvései döntötték el.

A kisebb nemesség nagyrészenek, a nagybirtokosok egy részének csatlakozása megteremtette a siker egyik feltételét. Kétséget kizáróan megállapítható, hogy a kedvező nemzetközi helyzetet kívül a szabadságharc első éveinek ragyogó sikerét a nemzeti összefogás teremtetette meg. A közös ellenség elleni összefogás, a közösen vívott győzelmes harcok félretették azokat a gondokat, bajokat, amik fékezhetők volna a szabadságharc menetét. Anyagi javakat, emberi életeket áldoztak azért, hogy szabad hazában, emberi módon éljenek, hogy Magyarországot a polgári fejlődés útjára lépjen. A szabadságharc kezdeti — felfelé ívelő szakaszán — összefogott némes és jobbágy, katolikus és protestáns, magyar, szlovák és román. Ez tette lehetővé, hogy a kurucz seregek Bécs alját ostromolják. Segítettek a katonáknak beálljt jobbágy családján, félretették a vallási és nemzetiségi villongásokat a «pro pátria et libertate» a »hazáért és szabadságért» nagyszerű, felemelő eszméjéért.

A szécsényi országgyűlés is a győzelmes szabadságharcnak olyan fontos nemzeti egységfront szervezeti formáját akarta megadni. A képviselőknek az országgyűlésen való megjelenése is ezt tükrözi. Rákóczi maga írja, hogy az országgyűlésen valamennyi megye és szabad királyi város követe megjelent, kivéve 4—5 várost, amelyben német helyőrség volt.»

De a megjelent képviselők között már nincs meg az egység. A protestánsok templomai visszaadásáról beszélnek. A nemesség, a nagybirtokosok ezidőre már megint úgy bánnak a jobbágyokkal, hogy azoknak nincs kedvük és lehetőségük az elnyomó ellen harcolni. A szécsényi országgyűlés lett volna hivatott arra, hogy rendezze, illetve továbfejlessze a jobbágy kérdés megoldását. Az országgyűlés 19. pontja kimondotta: »hogy akik kezdetben fegyvert fogtak, mindvégig kötelesek harcba maradni».

E rendelkezés helyes volt és a jobbágyok nem is emeltek ellene szót, de utána a kurucz zászlók alatt hűségesen harcoló jobbágy-katonák megjutalmazását, a jobbágyok felszabadítását kimondó rendelkezésnek kellett volna következni. Sajnos, ez a rendelkezés elmaradt. Éppen ennek lett a

következménye, hogy a nemzeti összefogás — amely a siker alapja volt —, a szécsényi országgyűlés után gyengült. A nemes-ség egyre nagyobb mértékben akadályozza a hazáért és szabadságért való harcot. Az arisztokrácia egyre nagyobb szerepet biztosított magának az államügyek intézésében és a hadsereg vezetésében, a jobbágyok, a szegény nép rovására. Rákóczi ugyan többször fellép ez ellen, de ezt a később hozott rendelkezéseivel sem tudja már megakadályozni. A nemesek, főurak, főpapok által zaklatott jobbágyok elkedvetlenednek, érzik, hogy nincs becsületük a vagyonos rendek miatt. Emellett a katolikus papság áruló tevékenysége, az ország nehéz gazdasági helyzete, a kedvezőtlen nemzetközi helyzet mind nehezítették a szabadság sikeres előrehaladását. Az említett okok miatt a hős kuruczseregek győzelmes zászlói nem látnak újabb sikert.

A kurucok dicső szabadságharca elbukott. Bukása ellenére méltán értékeljük, mert jelentőségében, nagyságában túl ment a korábbi Bocskay, Bethlen, Thököly által vezetett függetlenségi küzdelmeken. De a korábbi függetlenségi harcoktól abban is különbözik, hogy a nemzeti felkelés, mint Engels mondja: «teljesen ledobta magáról a vallási kötöttséget, és... leplezetlenül politikai talajon folyt le».

A Rákóczi szabadságharc után Magyarország német gyarmat lesz, amit az 1848-as honvédek, s az 1919-es vöröskatonák próbáltak megszüntetni. A hősök küzdelmét

csak átmeneti siker koronázta. Sabadságunkat, függetlenségünket a hős szovjet hadsereg vívta ki és védte meg a párt vezetője dolgozó magyar néppel együtt.

Ma, 250 évvel a Rákóczi szabadságharc után hazánk a független és szabad szovjet táborában foglal helyet. Önállóan intézi bel- és külpolitikáját. Pártunk és kormányunk vezetésével nagyszerű eredményeket értünk el a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális élet minden területén. Szabad tíz évünk alatt többet haladtunk előre, mint évszázadok során.

A Rákóczi szabadságharc is, s maga a szécsényi országgyűlés is, sok fontos időszaki tanulsággal szolgál mindannyiunknak.

A Rákóczi szabadságharc egyik tanúsága a nemzeti egység megteremtése. Elutasítunk minden olyan nézetet, szétzúttunk minden olyan törekvést, amely a munkás-paraszt értelmiségi összefogást ezt kétségbe vonja, vagy gátolja.

Nekünk olyan nemzeti egység kell, ahol a munkások és dolgozó parasztlak alkotó értelmiségiek egyesülnek és a munkásosztály vezetésével építik a független, szabad hazát. Ez az egység erős, előreviszi a nemzetet, mert egészséges gondolatait, lelkes országépítő munka követi. Mi eddig is ezen dolgoztunk és a jövőben is fő feladatunknak tekintjük népünk egységének megvédését, ápolását.

(Részletek az elhangzott beszédből)

Egy hangverseny a barátság jegyében

Ha megáll az ember egy h'rdetős zlop előtt s ott véletlenül felfedez egy hangversenyt hirdető falragaszt, önkéntelenül is azt kutatja, hogy kik a hangverseny szereplői és mi' adnak elő.

Nos, így történt az akkor is, mikor elolvastuk a Magyar-Szovjet Társaság hirdetését, amely a mai szokásoktól eltérően azzal hívta magára a figyelmet, hogy nem volt agyon c frázva és nem kiáltozott égbenyúló szenczációnkat. Egyszerűen csak arról értesített, hogy az ukrán ünnepi hét alkalmából hazánkban járt szovjet művészek látogatnak el hozzánk. Azoknak pedig, akik valaha is hallottak, vagy láttak szovjet előadóművészeket, elég volt ennyit tudniok.

Nem csalódott az a sok száz hallgató, akiknek szerencsájük volt végighallgatni ezt a magasszínvonalú hangversenyt, melyről gazdag zenei élménnyel távozhattak.

Lássuk csak, mi tetszett, mi kötötte le figyelmünket jobban? az ének, vagy a hangszeres előadóművészet?

A városi kultúrotthonban színpadra lépő szovjet művészeket a városi tanács VB elnöke, a dolgozók számos képviselői, valamint a jelenlévő több száz főnyi nézősereg köszöntötte, majd nyomban utána megkezdődött a koncert.

Már a hangverseny kezdetén feltűnt, hogy nem esztrád műsorról van szó (nem valami vegyes tálalás, furfangos rendező utasítással összeállított rendezvény), hanem gondos zenei hozzáértéssel fölépített műsorról. A műsorközlő elsőnek M. Sz. Grisko baritonista énekművész, a Szovjetunó népművészt jelentette be.

Grisko melegen zengő baritonja már az első ütem eléneklése után magára vonta a figyelmet. A bariton mi'nt középfekvésű férfihang nem nyújt oly széles lehetőséget a művészeknek arra, hogy az első pillanat után a közönség szívébe férközzék, — mint például egy lírai, vagy hőstenor hang. Ha ez a művész mégis beférközött a hallgatóság szívébe, az azért volt lehetséges, mert pusztá megjelenéstől a művészi effektusok sokaságán keresztül olyanira meglepte hallgatóit, hogy műsorának végéig a hatás csak fokozódhatott. Egészen kivételes előadóképességgel párosuló, mértéktartó zenei ízlés jellemezte mindvégig műsorát. Fejlett felső és alsó regiszterrel rendelkező énekművész, akinek szabadon szárnyaló hangját nem törte meg semmiféle mesterkelt vokális képzés. Nem préselt és szorított a hangja. Egész magatartása mentes a pózolásról,

nem akar valamiféle hatás-hajhászással sikert elérni. Énektechnikájára jellemző a nyugodt, orron át való lélegzetvétel is. Feltűnő volt műsorának felépítése, melynek túlnyomó többségét ukrán népdalok, valamint orosz zeneszerzők műalkotásai képezték. Műsorán Tankevic, Rimszkij-Korszakov, Rubinstein, Glinka és Wagner művei szerepeltek, valamint ráadásaként a tréfás «Három kozák» c. dal. A közönség hosszantartó tapssal jutalmazta a művészi produkciót.

Grisko után Bor'sz Goldstein hegedűművész szólószámai következtek. Azok, akik Dávid Ojsztrah hangversenyeit hallhatták, méltán hitték, hogy a Szovjetunóban rajta kívül talán nincs is több olyan nagyvonalú hegedűművész. Nos, B. Goldstein ezt a h'edelmei szertefoszlatta, mert amit produkált, az hasonló volt David Ojsztrah-éhoz. B. Goldstein tökéletes mesterségbeli tudásával, nemes tónusával a mély átérzés párosult. Virtuozitása nem szorította háttérbe a művészi mondanivalót, vagy s a hegedű ördögös kezelése nem vált öncélúvá. Külön köszönet illeti őt a műsorán szereplő Bartók kompozícióért. Ezenkívül Hacsaturján, Rachmaninov, Kröll, Chaminade műveivel lépett fel.

Külön figyelmet érdemelt a zongorakíséretet ellátó G. Makszimova zongoraművésznő működése. Az a tökéletes összeforrottság a szólistával, amit nála tapasztalhattunk, csodálatra méltó volt. Egyébként G. Maksz mova volt az egész hangverseny »névtelen« hőse. Zongorajátéka felülemelkedett a »kísérő« másodrendűségén. Külön élvezetei nyújtott. Ugyanakkor azonban nem lépte túl azt a keretet, amelyen belül egy szólistikus hangszert, vagy énekest kísérnie kell.

Legnagyobb sikert Bartók: «Magyar népdalok» c. kompozíciójával érték el.

Ebben a műben előforduló parlandó szabad ritmikáját éppúgy, mint a giusto feszes tempóját amúgy »magyarosan« adták elő. Sok magyar művész dicséretére válhatott volna. Forró sikert arattak.

Utánuk Anna Jurovszkaja, az Ukrán SZSZK érdemes művésze, a Lvovi Állami Opera- és Balettszínház magánénekesnője következett.

Világos szopránhangja nem olyan hatalmas tértölelő típus, inkább a kiegyenlített, finom, izléses hangjával aratott nagy sikert. Mesterien oldotta meg az énektechnikai részeket. Az ő felkészültsége is, akár a többi szovjet művészeknél, tökéletes volt. A Jurovszkaja egyik

főerénye az abszolút tiszta intonálás. Műsora végig lekötötte hallgatóit. Ő is, mint a többi kollégája, többségében hazája népdalait és orosz zeneszerzők műveit tűzte műsorára. Csajkovszkij, Rimszkij-Korszakov, L. Szenkó, Puccini és Chopin műveket énekelt. Végezetül »magyar« nyelven a »Daru madár« c. dalt énekelte el többször is, óriási sikerrel. Csak dicséret illeti a szovjet művészeket azért, hogy a nekünk oly kedves magyar műveket egymásután tűzték műsorukra.

A nagyszerű hangverseny befejezése Pá-vel Szerebrjakov, a Leningrádi Állami Konzervatórium tanárának jutott.

A művészi szenvedélyen kívül a virtuóz zongorista minden erényével találkozhattunk P. Szerebrjakov játékában. Gazdag fantáziával szólaltatta meg igényesen összeállított műsorának egyes szá-
mait. Játékát elsősorban a dinamikai skála minden árnyalata jellemezte. Csodálatosan színes játéka szinte utólérhetetlennek tetszett. Nagy élményt jelentett Rachman'ov, Csajkovszkij, Szkrjabin, Prokofjev és Verdi-Liszt művek tolmácsolása. Legnagyobb sikert Verdi-Liszt: Ri-

goletto parafrázis-ának előadásával aratta.

Ez a szám, mint a hangverseny utolsó száma, sokáig emlékezetünkben fog maradni.

Méltatásunk végére érve beszélünk kell a hangverseny »névtelen« szereplőjéről is, a közönségről.

Ezen a hangversenyen végre olyan közönséget láthattunk, amely nem a »műsor után tánc«-ért gyűlt össze. Tisztán a műs-
zer utáni vágyódás hozta össze ezt a nézősereget. Példás magatartást tanúsítva hallgatták az egyes számokat. Tapsaikból kicsendült a szovjet művészek iránti szeretet, akiktől ezt a tiszta művészetet kap-
ták.

A hangverseny befejezésekor P. Szerebrjakov leltárs meleg szavakkal köszönte meg a feljűk áradó szeretetet, a hallgatók sokasága pedig felejthetetlen élménnyel gazdagodva távozhattak.

Mi valamennyien, »komolyzenét«-ked-
velők azóta is meg-megállunk a hirdető-
oszlop előtt és kíváncsian kutatjuk, va-
jon mikor hallhatunk újra olyant, mint
az volt, — vagy legalább ahhoz hasonlót...

A szécsényi ünnepségekről

Táncsoportok bemutatója

Bujáki lányok

A Z O L V A S Ó K H O Z

Megvalljuk őszintén, az olvasótól várunk segítséget.

Nem valami nagy dologra gondolunk, csak arra, ami az olvasónak — reméljük — kellemes és hasznos, nekünk pedig tanulságos. Azt szeretnénk, ha az olvasó figyelmesen végigböngészné ezt a könyvecskét. Legnagyobb örömünk pedig az volna, ha belefeledkezne az olvasásba, utána pedig nem venné megterhelésnek, hogy pár sorban megírja a véleményét.

A szerkesztők válogatnak az összegyűlt anyagban, de hogy mit szól hozzá az olvasó, azt nem tudják biztosan. És az olvasók ízlése, igénye különböző. Ezért is igyekeztünk sokszínűen összeállítani az anyagot. Sikerült-e? Kimaradtak-e fontos kérdések, érdekességek? Nem tudjuk biztosan.

A szerkesztés látszólag pár ember munkája. De ha nem fejezi ki az olvasók igényét, ha nem áll mögötte sok száz vélemény, javaslat, kívánság — eredménytelen marad.

Ezért kérjük a segítségüket.

Szerkesztőbizottság

TARTALOM:

- Magyarj István: Hiúság
Molnár Jenő: A fiam folyton fütyül (vers)
Bedegi Józsefné: Toll a fegyverem (vers)
Kazár Gábor: Palócföldön
Nagy István: Versek
Tóth Imre: Versek

HAGYOMÁNYOK:

- dr Manga János: A nógrádi dudások
Nyéki Lajos: Madách civilizátora

GONDJAINKBÓL:

- Gajzágó Aladár: Az állattenyésztés kérdései a salgótarjánj
járásban

FIGYELŐ:

- Szabó Béla: A III. megyei képzőművészeti kiállításról
Jakab Sándor: A szécsényi országgyűlés 250. évfordulóját ünne-
peltük
Maróti Gyula: Egy hangverseny — a barátság jegyében

Szerkesztőbizottság: Bobál Gyula, Fekete Ottó, Gajzágó Aladár, dr Manga János, Miklós Dezső, Mlinárik István (felelős szerkesztő), Nagy István.

Felelős kiadó: Mlinárik István.

Cím: Palócföld szerkesztősége: Salgótarján, Megyei Tanács Népművelési Osztály.

2000 db — 4577 — Starjáni Nyomdaipari V. — Fv.: Topa György